

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ KATEDRA

Indrė Genytė

Studijų programos Lietuvių filologija (gretutinė – pedagogikos studijos)

IV kurso studentė

ANTANO VAIČIULAIČIO NOVELIŲ APRAŠYMAI

Bakalauro darbas

Darbo vadovė

doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Šiauliai 2018

TURINYS

IVADAS	3
1. Tekstų tipai	5
1.1. Pasakojimas ir samprotavimas	6
1.2. Aprašymas	7
2. Žmonių aprašymai	9
2.2. Moterų aprašymai	9
2.2.1. Jaunų moterų aprašymai	9
2.2.2. Senų moterų aprašymai	12
2.2. Vyrų aprašymai	16
2.2.1. Žemesnio socialinio sluoksnio vyrai	16
2.2.2. Aukštesnio socialinio sluoksnio vyrai	20
3. Aplinkos aprašymai	25
3.1. Ramios gamtos aprašymai	25
3.2. Niūrios aplinkos aprašymai	28
IŠVADOS	33
ŠALTINIS IR LITERATŪRA	35
SANTRAUKA	37
SUMMARY	38
METRIKA	39
BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION	39
PRIEDAI	40

IVADAS

Naujumas ir aktualumas. Antano Vaičiulaičio asmenybė, gyvenimu ir darbais yra domėtasi labai daug. 2006 metais buvo išleista rinktinių straipsnių knyga „Būties harmonijos ilgesys: Antano Vaičiulaičio 100-osioms gimimo metinėms“. Šioje knygoje publikuotas Laimutės Tidikytės straipsnis „Kuo aktuali Antano Vaičiulaičio kūryba?“, kuriame išskiria kelis kūrybos aspektus. Pasak autorės, Vaičiulaičio kūryba svyruoja tarp tradicijos ir novatoriškumo, jį sunku priskirti prie kurios nors literatūrinės srovės. Vienas iš pagrindinių Antano Vaičiulaičio kūrinių yra romanas „Valentina“, kuris tradiciškai yra priskiriamas lietuvių literatūros aukso fondui, todėl šiam autoriaus kūrinii ir yra skiriama daugiausiai dėmesio. Dalia Satkauskytė (2008) yra parašiusi straipsnį „Peizažas, likimas ir subjektas Antano Vaičiulaičio romane *Valentina*“. Rimantas Skeivys (2006) aptaria A. Vaičiulaičio romano meilės perteikimą straipsnyje „Meilės vizija Antano Vaičiulaičio romane *Valentina*“.

Nemažai dėmesio yra skiriama ir autoriaus novelėms. Randama daug straipsnių, kuriuose įvairiais aspektais yra tyrinėjamos autoriaus novelės. Eugenijus Žmuida (2006) straipsnyje „Antano Vaičiulaičio novelių poetika“ išskiria dvi pagrindines novelių pasaulį kuriančias plotmes (gamta ir žmogus), abstrakčiai aptaria, kokie yra autoriaus vaizduojami veikėjai. Dalia Čiočytė (2006) straipsnyje „Teologinis Antano Vaičiulaičio kūrinių aspektas“ aptaria kelių novelių veikėjų (arba situacijų) teologines sąsajas. Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (2011) yra ištyrinėjusi medžio simboliką autoriaus novelėse. Žydronė Kolevinskienė (2006) A. Vaičiulaičio noveles tyrinėja mirties tematikos aspektu. Didesnių Vaičiulaičio novelistikos tyrinėjimų kalbiniu aspektu nėra labai daug. Jolanta Vaskelienė 2012 metais parašė straipsnį „Antano Vaičiulaičio novelės „Vidudienis kaimo Smuklėj“ lokacija“. Šiame straipsnyje yra aptariama, kokiomis kalbos priemonėmis bei stiliaus figūromis kuriami veikėjų paveikslai ir charakteriai, kaip autorius vaizduoja laiką ir erdvę, kokios novelėje vyrauja teksto siejimo priemonės.

Kaip jau minėta anksčiau, Vaičiulaičio kūrybai yra skiriama labai daug dėmesio, tačiau daugiausiai jo kūrybą analizuoja literatūrologai. Darbų, kuriuose būtų nagrinėjami Antano Vaičiulaičio kūrinių aprašymai, nerasta, taigi tema yra aktuali ir nauja.

Darbo objektas – novelių, sudėtų į knygą *Popiežiaus paukštė*, žmonių ir aplinkos (gamtos) aprašymai.

Darbo tikslas – išanalizuoti novelių aprašymus.

Uždaviniai:

1. Aptarti tekstų tipų klasifikacijas ir aprašymo specifiką.
2. Išrinkti aprašymus ir juos suklasifikuoti.
3. Aptarti aprašymų vaizdavimo tipus ir modelius.
4. Aptarti aprašymų specifiką, vartojamas stiliaus figūras.

Darbo metodai: analitinis aprašomasis metodas – juo nagrinėjama teorinė literatūra. Lingvistinės analizės metodu nagrinėjami suklasifikuoti novelių aprašymai.

Darbo struktūra: darbo pradžioje pateikiama santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, teorinė dalis, du tiriamosios dalies skyriai. Pabaigoje pateikiamos išvados, literatūros sąrašas ir priedai.

1. Tekstų tipai

Teksto lingvistika – tai kalbotyros sritis tirianti „didesnių už sakinį kalbos vienetų sandarą ir sakinių tarpusavio ryšius. [...] sakinių intonaciją ir tokias gramatines formas bei leksines jų ryšio priemones kaip žodžių tvarka, veiksmažodžio laikų santykiai, jungtukų, dalelyčių, įvardžių, artikelių vartojimas“ (Lietuvių kalbos enciklopedija 2008, 551). Tekstų tipai yra vienas iš teksto lingvistikos tyrimo objektų. Tačiau dėl skirtingų vertinimo kriterijų kyla daug nesutarimų tekstų tipų klasifikacijos klausimu. Rusų teoretikas Babenko (2004, 45–48) išskiria 7 teksto parametrus (struktūros, funkcinis-stilistinius, parengimo, rišlumo ir vientisumo, algoritmiškumo, sumanymo realizavimo laipsnio ir funkcinis-pragmatinius), pagal kuriuos galimos įvairios tekstų klasifikacijos.

Neretai tekstai skirstomi pagal seniausią, iš retorikos ir stilistikos atėjusią, tradiciją, kuri išskiria tris pagrindinius tekstų tipus: pasakojimą, samprotavimą ir aprašymą (Alaunienė 2009). Tačiau kai kuriais atvejais, remiantis vienais ar kitais kriterijais, skiriama daugiau tipų, pvz., Filipovas (2003, 206–211) specifiniu teksto tipu siūlo laikyti *dialogą*, kurį autorius lygina su šnekamąja kalba (o jo priešprieša monologas lyginamas su bendrine kalba). Alaunienė (2001) išskirdama tris pagrindiniais laikomus tekstų tipus ir išryškindama jų esminius bruožus, atkreipia dėmesį į tai, kad kai kurie tekstai, pvz., reklamos, naujienų pranešimai, orų prognozės, neturi aiškių aprašymui, pasakojimui ar samprotavimui būdingų požymių. Tokius tekstus Z. Alaunienė siūlo vadinti *informacija*. Tekstus, kurie apibūdina vidines žmogaus (ar gyvūno) savybes kartais siūloma vadinti *charakteristika*, o gožinės literatūros tekstus, kuriuose atsiskleidžia žmogaus būseną, jausmai – *jausmų sklaida* (plačiau žr. Alaunienė 2001, 13–14). Alaunienė (2011) sąrašą papildė *nurodymais*, prie kurių siūlo skirti pageidavimus, metodinius patarimus, rekomendacijas, direktyvas (plačiau žr. Alaunienė 2011, 16). Nauckūnaitė (2005) atkreipia dėmesį į vakarų šalyse varijuojančią tekstų tipų sistemą, išskirdama tradicinę ketunarę – *pasakojimas, aprašymas, aiškinimas, argumentavimas*, arba penkianarę, kai pridedamas *instruktavimas* (Nauckūnaitė 2005, 18). Šiuo atžvilgiu Alaunienė (2009) įžvelgia pamatuotą lietuvių kalbininkų sutarimą *aiškinimą* ir *argumentavimą* laikyti vienu teksto tipu – *samprotavimu*.

Apibendrinant visus tekstų tipo klasifikavimo siūlymus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad dauguma kalbininkų visuotinai sutaria dėl tradiciniais laikomų trijų tekstų tipų, tai yra, pasakojimo, samprotavimo ir aprašymo.

1.1. Pasakojimas ir samprotavimas

Pasakojimo centrą sudaro istorija, įvykis, nutikimas. Įvykiai gali būti skaidomi į dalis, todėl svarbu paminėti, kad pasakojimo dalis sieja laikas, o būtent tuo pasakojimas skiriasi nuo kitų tekstų tipų: „istorija, įvykis vyksta laike, jos atskirti veiksmai rutuliojasi nuosekliai nuo pradžios iki pabaigos“ (Alaunienė 2009, 8). Atsižvelgdama į laiko svarbą konstruojant pasakojimą, panašius dalykus akcentuoja ir Nauckūnaitė, tačiau ji kaip du svarbiausius pasakojimo elementus išskiria veiksmą bei veikėją, ir teigia, kad tai pasakojimo esmė leidžianti jame atsirasti ir samprotavimui, ir aprašymui. Žinant tai, kad pasakojimo pagrindą sudaro veiksmas, pabrėžiama ir įvykio aplinkybių (vietos, laiko, priežasčių) svarba (Nauckūnaitė 2002, 82).

Alaunienės (2011, 9) teigimu, samprotavimas – tai „mintis, mąstymas apie reiškinius, dalykus, jų reikšmę, paskirtį, vertę, esmę“. Samprotavimo pagrindas – „abstrakti mintis, tezė, teiginys, nuomonė, kurią reikia aiškinti, įrodyti, pagrįsti, apginti, argumentuoti“, čia svarbus yra minties nuoseklumas, loginis ryšys, teksto branduolį sudaro problema ir jos sprendimas (Alaunienė 2011, 11). Samprotavimas yra skiriamas į du pagrindinius potipius – aiškinimą ir argumentavimą. Aiškinimu siekiama „suteikti žinių, supažindinti su koku nors dalyku, paaiškinti, ką kas nors reiškia ar kaip kas nors veikia ir pan.“ (Vaskelienė 2007, 54). Nauckūnaitė (2002, 106–116) išskiria tam tikrus aiškinimo modelius:

1. Klausimas – atsakymas;
2. Neigimas – teigimas;
3. Žinoma – nežinoma;
4. Mažiau reikšminga – reikšmingiausia;
5. Proceso aprašymas;
6. Teiginys – neiginys;
7. Lyginimas;
8. Priežastis – pasekmė.

Argumentavimas apibūdinamas kaip „teiginių (tezių) teisingumo įrodymas, argumentų pateikimas“ (Ten pat, 122). Nauckūnaitė pabrėžia, kad logiškas argumentavimas pirmiausiai turi turėti tikslą, tai yra pagrindinę mintį, šiuo atveju išskiriamos pagrindinės argumentavimo sąvokos: *tezė* – teiginys, kuris turi būti įrodytas; *argumentas* – įrodomąją tezę pagrindžiantis teiginys; *įrodyti* – tezės

teisingumo pademonstravimas, neatsižvelgiant, ar adresatas tai priims ar ne; *įtikinti* – adresato vertimas priimti tam tikrą požiūrį (Ten pat).

1.2. Aprašymas

Aprašymo tikslas – apibūdinti tai, kas matoma, jaučiama, girdima. Nauckūnaitė aprašymo esmę įvardija taip: „žodžiais sukurti žmogaus, daikto, gyvūno, augalo ar vietos paveikslą ir apibūdinti pojūčius taip, kad priverstum skaitytoją matyti tai, ką pats matei, išgirsti, ką pats girdėjai, užuosti kvapą, pajusti skonį, palytėti, išgyventi atitinkamą būseną, žodžiu, sudaryti skaitytojui tikrovės įspūdį“ (Nauckūnaitė 2002, 91). Tuo remiantis išskiriamos šešios vaizdavimo detalės, kuriomis naudojantis kuriamas aprašymas:

1. *Regimosios* – jomis perteikiamas judėjimas, įvardijama spalva, forma;
2. *Girdimosios* – perteikiamas išgirstas garsas;
3. *Uodžiamosios* – įvardijamas aprašomo objekto kvapas;
4. *Skonio* – nusakomas aprašomo dalyko skonis;
5. *Lytėjimo* – perduodamas prisilietimo pojūčio įspūdis;
6. *Kinestezinės* – nusakoma kūno dalių padėtis, judėjimo kryptis.

Priešingai nei pasakojime, aprašyme nėra svarbus laikas, aprašomas objektas yra tam tikrame laike, tačiau jis yra nekintantis (Alaunienė 2009, 9). Erdvės svarba aprašyme, lyginant su pasakojimu, kiek kitokia. Aprašomi vaizdai, žmonės, gyvūnai, daiktai yra tam tikroje erdvėje, kuri nekinta. Aprašomasis objektas nenurodo, kokia tvarka tam tikri išoriniai ypatumai turi būti pateikti tekste, tai nurodo aprašymo sudedamųjų dalių erdvės santykiai (Alaunienė 2011, 14). Pagal tai Nauckūnaitė (2002, 94–95) išskiria tris erdvės tvarkos vaizdavimo modelius:

- iš kairės į dešinę;
- iš gilumos į priekį arba atvirkščiai;
- iš apačios į viršų arba atvirkščiai.

Nauckūnaitė (2002, 97–98) skiria tris aprašymų tipus: aplinkos, daikto ir žmogaus.

Aplinkos aprašymas. Grožinių tekstų aplinkos aprašymuose įvairuoja daugybė detalių, todėl kuriant aplinkos aprašymą galima remtis visomis išskirtomis detalėmis, tai yra regimosiomis, girdimosiomis, uodžiamosiomis, skonio, lytėjimo ir kinestezinėmis arba pasirenkant kelias. Nauckūnaitė (2002) išskiria aplinkos aprašymo kūrimo specifiką, pirmiausiai paminėdama

judėjimą, atkreipiant dėmesį į tai, kad *judėjimas* kuriamam vaizdai suteikiamas tikroviškumas. Toliau atkreipiamas dėmesys į būtiną *nuoseklumą* (erdvės vaizdavimo modelis gali keistis, tačiau pateikiant vaizdą reikia remtis logiškumu). Svarbi šiuo atveju yra ir *kulminacija* – labiausiai pabrėžiama, svarbiausia aprašymo detalė. Aprašymas turi turėti tikslą, aiški turi būti tam tikroje teksto vietoje esanti aprašymo *priežastis*, svarbi kuriama *nuotaika*. Vengtinas turėtų būti tiesioginis aprašomos aplinkos *vertinimas* (Nauckūnaitė 2002, 97).

Daikto aprašymas. Daiktas – tai „bet kuris materialus objektas“ (DLKŽe), kuriuo yra užpildoma aplinka, todėl aprašant daiktą pirmiausiai tikslinga būtų įvardyti jo *paskirtį*. Taip pat svarbu išskirti *dominantę* (dominantes), taip minint svarbiausias detales pasiekama kulminacija. Akcentuojamas yra *rakursas* – svarbu minėti gerai matomas detales. Kaip ir aplinkos aprašymui, svarbus yra judėjimas, kuriuo kuriamas tikrovės vaizdas, tik šiuo atveju judėjimas pakeičiamas tam tikru, skirtingam daiktui būdingu *veikimu*. Kuriant daikto aprašymą galima pasitelkti ne tik regimosiomis detalėmis, svarbus yra ir kitomis joslėmis patiriamas *įspūdis*. Taip pat daikto aprašymas gali būti papildytas koku *atsitikimu* (Nauckūnaitė 2002, 98).

Žmogaus aprašymas. Žmogaus aprašymu gali būti pristatomi tekste veikiantys veikėjai. Tačiau ne visada grožinėje literatūroje veikėjai yra žmonės, lygiai taip pat tekste veikėjais gali būti gyvūnai, paukščiai (ypač vaikų literatūroje), todėl tikslingesnis šios aprašymų grupės pavadinimas būtų veikėjo aprašymas. Nauckūnaitė (2002, 98) išskiria du žmogaus aprašymo būdus – portretą ir charakteristiką. Kaip suprantama, portretas – tai išvaizdos aprašymas, kuris gali būti sudaromas pagal tokį planą (tekste plano dalys gali eiti nenuosekliai, iš pradžių norint išskirti, pavyzdžiui, svarbiausius bruožus; taip pat kuriant portretą nėra būtinos visos dalys):

1. bendras įspūdis (ūgis, laikysena, kūno sudėjimas, amžius);
2. veido bruožai;
3. apranga;
4. charakterio atspindys išorėje.

Kalbant apie charakteristikos specifiką, išskiriamos dvi galimos rūšys (Ten pat, 99):

1. komentuojant žmogaus būdo bruožus;
2. supažindinanti su žmogumi per jo gyvenimo aprašymą.

Keik plačiau aptariamas gyvenimo aprašymas, autorės įvardijamas kaip „plati, įdomiai pateikta žmogaus charakteristika“ (Ten pat, 100), toliau komentuoama teigia, kad gyvenimo aprašyme gali būti įvardijami ir būdo bruožai, ir išvaizda, tam tikri veikėjo įpročiai, pateikiama cituojama to asmens kalba, komentuojami veiksmai.

2. Žmonių aprašymai

Iš viso surinkta 74 aprašymai: 13 moterų, 20 vyrų, 34 aplinkos (išorės), 5 aplinkos (vidaus), 2 gyvūnų aprašymai. Šiame darbe buvo remtasi tradicine laikoma tekstų tipų klasifikacija. Iš A. Vaičiulaičio novelių rinktinės *Popiežiaus paukštė* išrinkti aprašymai buvo suskirstyti į tris grupes: moterų, vyrų ir aplinkos. Iš A. Vaičiulaičio novelių rinktinės *Popiežiaus paukštė* išrinkti 74 aprašymai suskirstyti į tris grupes: moterų (13), vyrų (20) ir aplinkos (34).

2.2. Moterų aprašymai

A. Vaičiulaičio novelių rinkinyje „Popiežiaus paukštė“ iš viso buvo rasta 23 moterų aprašymų fragmentų, iš kurių buvo aprašomos 13 skirtingų moterų. Analizei buvo pasirinktos 8 moterų aprašymai. Vaičiulaičio vaizduojamos moterys yra dviejų amžiaus grupių: jaunos ir senos. Dauguma A. Vaičiulaičio moterų aprašymai nėra labai išplėtoti, dažniausiai juose autorius pamini veikėjo aprangą bei vieną kitą ryškesnį bruožą. Tačiau visuose aprašymuose yra gausu įvairiausių palyginimų bei kitų meninių raiškos priemonių.

2.2.1. Jaunų moterų aprašymai

Jaunos moters aprašymas randamas novelėje „Šiaurietė“, plačiau yra aprašoma viena iš pagrindinių veikėjų – Adelė:

1. *Prie girnų, ant paristo maišo bulvių, sėdėjo Adelė, atlaši, sudėjusi rankas ant kelių. (87)*¹
2. *Buvo tai jauna mergina, su įtemptais plaukais ant kaktos, su ryškiais žandikauliais ir kiek įkypomis akimis, kurios dabar buvo nukilusios kažkur toli, kad išsyk nė nepajuto senosios su berniuku. (87)*
3. *Stovėjo prie staktos nedidukė, su ilgu ir pažemėj išsiskėtusiu sijonu, kaip ir pridėra ištekęjusiai moteriai. (99)*

¹ Prie pavyzdžių rašomi knygos puslapiai.

Sužinomas veikėjos vardas ir pirmiausiai atkreipiamas dėmesys į veikėjos sėdėseną: autorius pavartoja būdvardį *atlašus, -i*, reikšmė „tiesus, nesusilenkęs“ (LKŽe). Išryškėja kontrastas tarp nerangiai paristo bulvių maišo, ant kurio sėdi Adelė, ir jos sėdėjimo padėties. Kadangi veikėja net ant bulvių maišo sugeba sėdėti tiesiai, galima daryti prielaidą, kad ji yra grakšti. Tolesniame (2) aprašyme autorius pateikia apytikrą Adelės amžių, sužinoma, kad ji yra jauna. Pirmiausiai pastebimas aukščiausias taškas – merginos plaukai, po to pastebimi ryškūs žandikauliai ir pereinama prie jos akių, kurios yra kiek įkypos, truputį lenktos. Aprašyme randama metafora *nukilusios kažkur toli*, kuria norima pasakyti, kad mergina buvo labai užsisvajojusi, kad net nepajuto į kambarį įeinančių žmonių. Toliau (3), pristačius ryškesnius veikėjos veido bruožus, pereinama prie bendro vaizdo – veikėjos ūgio ir aprangos detalių. Deminutyvu *nedidukė* pabrėžiamas veikėjos mažas ūgis. Toliau paminimas veikėjos ilgas sijonas, o vėliau paaiškinama, kad ji yra ištekęjusi, todėl ir privalu tokį sijoną nešioti. Iš šių fragmentų išryškėja ir keli Adelės būdo bruožai. Pirmiausiai, galima teigti, kad mergina yra svajotoja, sugeba užsisvajoti taip, kad net nepajaučia įeinančių žmonių, taip pat ji jaučia pagarbą sau ir savo vyrui, kadangi rengiasi kaip pridera ištekęsiai moteriai. Taigi, šios veikėjos išvaizdai nėra skiriama daug dėmesio, atskleidžiamos pagrindinės detalės, iš kurių išryškėja ir tam tikri jos būdo bruožai. Novelės pabaigoje šią veikėją ištinka tragiškas likimas – ji nusižudo.

Dar vieną likimo nuskriaustą jauną moterį, Daručią Uršulę, A. Vaičiulaitis vaizduoja novelėje „Dviejų kaimų istorija“. Jauna moteris, verkdamas, likusi viena, netekėjusi ir su vaiku, prašo kaimynės, kad ši priglautų jos vaiką, mat mergina negali jo auginti, o ir tėviškėje apie vaiką niekas nežino – gėda pripažinti tokią nuodėmę padarius:

1. *Vieną gegužės vakarą kolonijose į tetos Žvirblinės trobelę įsmuko viešnia, su užtraukta skarele ant akių ir su gniužulėliu glėbyje. (113)*
2. *[...] plaukai jos juodi kaip varnos sparnas, o akelės mėlynos kaip vosilkėlės, o visa tiesi kaip ta pušėlė girioj, ir geruos namuos auginta. Tik tie veideliai tokie įdubę, nuverkti. (114)*

Pirmiausia sužinoma, kad įsmukusi viešnia yra mergina. Užsimenama, kad nesimato merginos akių, jos paslėptos su skarele. Akys tarsi sielos veidrodis, šiuo atveju galima daryti prielaidą, kad mergina akis slepia, nes jaučia gėdą, nuo kažko slapstosi. Jos norą pasislėpti sustiprina veiksmažodis *įsmukti*, kurio reikšmė yra „greitai įeiti, įbėgti, įvažiuoti, įlysti“ (LKŽ). Užsiminus apie jos paslėptas akis ir staigų įėjimą į namus taip pat atkreipiamas dėmesys ir į veikėjos glėbį. Tik iš veikėjų dialogų paaiškėja, kad tas deminytyvu įvardintas daiktas – moters vaikas, o iš to pasidaro aišku, kodėl moteris tarsi nuo kažko slapstosi, ji bijo, kad niekas nepamatytų

jose vaiko. Toliau jau išsamiau pateikiami ryškiausi merginos bruožai. Pirmiausiai paminimas aukščiausias taškas – plaukai. Siekiant patikslinti plaukų spalvą, ji sulyginama su varnos sparnų spalva. Einant iš viršaus į apačią dėmesys atkreipiamas į akis, kurios, nepaisant to, kad mergina suvargusi ir jaučianti didelę gėdą, visgi yra skaisčiai mėlynos. Lygindamas veikėjos akių spalvą su rugiagėle, autorius vartoja skolinį *vosilkėlė*. Paminėjus ryškiausius veikėjos bruožus pereinama prie bendro vaizdo. Nepaisant merginos prastos padėties, įsmukusi į namus ji pasijuto saugi, o jos stovėsenos tiesumas sulyginamas su pušimi. Šios moters aprašyme randama daug deminutyvų. Pirmiausiai jais norima pabrėžti veikėjos smulkumą ir trapumą, o taip pat išryškėja ir autoriaus subjektyvi nuomonė – deminutyvų gausa parodo, kad pats autorius gailisi šios veikėjos.

Taip pat jaunos moters aprašymas randamas ir novelėje „Vieversė“. Moteris vardu Monika, ji – pagrindinio veikėjo, Justino, simpatija. Novelėje pateikiamas pirminis veikėjo pamatytas vaizdas, o kiek vėliau pateikiamas veikėjo matomas vaizdas artimiau su ja susipažinus:

1. *[...] po liepa jis pamatė aukštą ir liekną moterį, vilkinčią melsva suknelę. (215)*
2. *Ji slinktelėjo, ir tiršti jos plaukai prisilietė jam prie skruosto. Tiesiai ir atvirai čia pat į Justiną žvelgė žydros, kiek gailios akys, nuo kurių bėgo smulkios raukšlėlės, dingdamos po plaukų sruoga. Tos akys buvo mielos ir, kaip Justinui pasirodė, žiūrėjo drąsiai ir sutikdamos. (218)*

Pirmiausiai paminimas bendras veikėjos vaizdas – ūgis ir kūno sudėjimas. Taip pat į akis krinta ir melsva jos suknelė. Kadangi tuo metu moteris buvo stebima iš tolo, daugiau smulkesnių detalių neįvardijama. Kiek vėliau pateikiamas jau detalesnis aprašymas, tai, kas matoma jau iš arčiau. Visų pirma pastebimi veikėjos plaukai. Plaukų tankumui nusakyti pavartojamas būdvardis *tirštas*, tai yra „tankiai išaugęs, vešlus“ (LKŽ), kuris sustiprina vaizdą, kad plaukai buvo ypač tankūs ir stori. Toliau pereinama prie svarbiausios detalės – akių. Pirmiausiai užsimenama, kad veikėja žiūri tiesiai ir atvirai, taigi galima daryti prielaidą, kad ji yra drąsi ir savimi pasitikinti. Tačiau jaučiamas kontrastas, kad nepaisant to, jog žvilgsnis tiesus ir atviras, akys atrodo gailios, o aplink akis matomos ir smulkios raukšlėlės. Gailus žvilgsnis ir smulkios raukšlės tarsi priešprieša pavartotos tvirtam veikėjos žvilgsniui nusakyti, nepaisant to, ji vis dėlto yra suvargusi ir kažko gailisi. Tolesniu autoriaus teigimu patvirtinama tai, kad Monika yra drąsi ir savimi pasitikinti – net Justinui, matančiam raukšleles ir gailų žvilgsnį, tos akys pasirodė drąsios. Taip pat galima daryti prielaidą, kad veikėjas (Justinas) jaučia šiltus jausmus Monikai, nes nepaisant gailaus žvilgsnio ir raukšlelių, jam Monikos akys pasirodė mielos.

Toje pačioje novelėje randamas ir dar vienas jaunos moters (Onutės) aprašymas. Ji Justino jaunystės meilė, su kuria po daug laiko jis vėl susitinka gimtinėje:

1. *Taip, prieš jį buvo Vieversiuokė, ta maža ir skubri anų dienų mergaitė, bet sykiu ir kita: ūgtelėjusi, rimtesnė, jauna moteris, truputį pavargusiu veidu, dar gražesnė ir brangesnė. (222)*
2. *Ant jos piršto nuo nusileidžiančios saulės raudonas kaip kraujas sužvilgo vedybų žiedas, storas, auksinis. (223)*
3. *I Justiną žiūrėjo tamsiai mėlynos, gilios ir graudžios akys, jo Onutės akys. (223)*

Pirmiausiai pateikiamas Justino įspūdis pirmą kartą po ilgo laiko pamačius savo jaunystės meilę. Tai visų pirma, pastebima, kad ji tokia pat maža, guvi, ne veltui pavadinta Vieversiuoke, tarsi mažas, greitas paukštelis. Onutė nuolatos, būdama viena, vis ką nors niūniuodavo, o kai tik kas išgirdavo ją nutildavo, todėl Justinas ją ir praminė Vieversiuoke. Nors iš pradžių Justinui ji pasirodė tokia pat, kokią prisimena, tačiau paminiama, kad ji visgi ir pasikeitusi: atkreipiamas dėmesys į bendrą vaizdą, tai yra, pasikeitusį ūgį, o tada pastebimas ir veikėjos pavargęs veidas. Šiuo atveju jaučiami stiprūs veikėjo jausmai Onutei – nepaisant to, kad ji kiek pasikeitusi, o veidas atrodo pavargęs, ji atrodo netgi gražesnė. Aptarus ūgį ir veidą, pereinama prie vienos svarbiausių detalių – vedybinio žiedo. Kadangi šiuo atveju vedybų Onutė nenorėjo, o ir ši žinia buvo smūgis Justinui, saulėje sužvilgusio žiedo spalva sulyginama su krauju. Galiausiai paminimas svarbiausias bruožas – akys. Šios taip pat mėlynos, tačiau, kaip ir daugumos A. Vaičiulaičio aprašomų jaunų moterų, kenčiančios akys.

Taigi jaunas moteris A. Vaičiulaitis vaizduoja kaip kenčiančias, nelaimingas, išsigandusias ir nuskriaustas. Visų jų likimai susiklosto ne taip, kaip norėtų: jauna moteris pasitraukia iš gyvenimo, tampa nėščia, taip užsitraukdama gėdą ar išteka už nemylimo vyro. Svarbiausia jaunų moterų detalė yra akys, kurios, priešingai nei graži išvaizda, yra pavargusios, gailios, tačiau gyvumo joms suteikia dažniausiai autoriaus pasirenkama spalva – mėlyna.

2.1.2. Senų moterų aprašymai

Antano Vaičiulaičio senų moterų aprašymai kiek kitokie. Novelėje „Pelkių takas“ randamas senutės aprašymas. Tai nepažįstama moteris, sutikta pagrindinio veikėjo Mato keliaujant naktį namo per mišką:

1. *Ji buvo liesa ir pageltusi moteriškė, su aukšta kakta. (60)*
2. *Kai ji prisiartino ir pagarbino Dievą, Matas regėjo prieš save senutę, amžiaus prilenktą prie žemės. Rankoj laikė ji lazda, beveik lygią su savimi. Apsigaubusi didelė skara, užtraukta ant kaktos, ji nešėsi rožančių ir meldėsi kelyje. (63)*
3. *Ji atrodė jam tokia didelė ir galinga su taja į sniegą tvirtai įsmeigta kaip kokio vyskupo lazda. (64)*

Pirmiausiai atkreipiamas dėmesys į moters kūną, kuris yra liesas, dėl to galima daryti prielaidą, kad sutikta moteris yra ligota, o paminėjimas, kad ji pageltusi, tai patvirtina. Toliau atkreipiamas dėmesys į aukštą moters kaktą. Ne iš karto pasidaro aišku, kokio amžiaus ši praeivė, kadangi pirmiausiai Matas ją pastebėjo iš tolo. Vėliau, veikėjui jau priartėjus prie moters, atkreipiamas dėmesys, kad moteris turėjo būti labai sena, nuo senatvės jau buvo susilenkusi. Užsimenama, kad su savimi ji turi lazda, o iš to galima daryti prielaidą, kad senutė dar ir sunkiai vaikšto, reikia lazda pasiremti. Pasitelkiant regimąsias detales pateikiama ne tik veikėjos išvaizda, taip pat išryškinamas ir senutės būdo bruožas – užsiminus apie rožančių rankoje, galima daryti prielaidą, kad senutė yra pamaldi, o tam patvirtinti pasitelkiama ir girdimoji detalė – pagrindinis veikėjas išgirsta senutės maldą. Taip pat moters pamaldumą parodo ir tai, kad ji susitikusi pagrindinį veikėją pagarbina Dievą, net kuriamas vaizdo panašumas su vyskupu, turinčiu lazda. Tad čia jaučiama priešprieša pateiktam suvargusios, ligotos, susilenkusios ir lazda besiramsčiuodamos senutės paveikslui. Nepaisant jos varganos išvaizdos, su ta lazda ji atrodė didelė ir galinga, nors iš tiesų buvo liesa. Šiuo atveju paprastas daiktas – lazda – suteikia didingumo, prilygstančio popiežiui.

Novelėje „Kriokininkų Ievutė“ taip pat piešiamas senyvos moters (Ievutės) paveikslas:

1. *O pati Ievutė, po tiekos amžiaus pati jau didžiai sena, sukumpusi, guodžiojosi viena likusi šioje žemėj (121–122)*
2. *O jinai (Ievutė) kiūtino, tūpčiodama ir gumbuota lazda pasiramsčiuodama. Ir ji pati buvo kaip ta lazda: gruoblėto, rauplių sugadinto veido, stambia nosimi ir labai žydromis tartum kokios mergaičiukės akimis. Jos rankos buvo kaulingos, su dideliais krumpliais. Vienoje laikė apgniauzusi savo kuoką, antroje nešėsi maldaknyges. Dabar Ievutė buvo jau ne tokia skubri. Nuo pernai metų jai vis kojas gėlė ir gyslas pakinkiuose sutraukė: dėl to ir gūrino taip lyg tūpčiodama, į kuprą susimetusi. (124)*

Mažybine forma pavartotu vardu norima parodyti, kad net ir daugeliui metų praėjus, jauna Ievutė ir išliko Ievute, nors ir paseno, sublogo sveikata. Paminėjus, kad ji jau sena, dar priduriama, kad ji jau amžiaus palenkta, o ir artimieji visi jau mirę. Veiksmažodžiu *guodžiotis*, kuris reiškia „skųstis, guostis, dejuoti, paguodos ieškoti“ (LKŽ), paaiškinama, kiek daug ji dejuodavo ir guosdavosi, kaip gaila jai buvo mirusių artimųjų. Žodžių junginys *tieskos amžiaus* parodo nuostabą, kiek daug laiko praėjo. Tolesniame aprašyme daug kartų pabrėžiamas veikėjos senumas. Net du kartus užsimenama apie sunkią senutės eisena. Pirmą kartą pavartojamas veiksmažodis *kiūtinti*, kuris reiškia „pamažu eiti, dūlinti, spūdinti, kėblinti“ (LKŽ) ir kuriuo pabrėžiamas jos lėta ėjimas. Užsimenama, kad ji dar ir tūpčioja bei lazda ramstosi, tad galima daryti prielaidą, kad moteris ypač sunkiai vaikščiojo. Toliau pavartojamas veiksmažodis *gūrinti*, kurio reikšmė „eiti arba bėgti palengva, susitraukus, susikūprinus, gūžinti“, dar kartą paminimas tūpčiojimas ir atkreipiamas dėmesys į dar neminėtą dalyką – ji susikūprinusi. Toks sunkus vaikščiojimas, į kurį atkreipiamas dėmesys net du kartus, paaiškinamas tuo, kad jai labai skaudėjo kojas. nuo bendro vaizdo pereinama prie veikėjos veido, kurį autorius sulygina su jos lazda. Veidą pavadindamas „gruoblėtu“ autorius tarsi įrodo, kokia ji panaši į tą lazda, veidas, tarsi gruoblėtas lazdos paviršius. Toliau pereinama prie konkrečių veido bruožų – pirmiausiai pastebi prie bjauraus veido derinčią stambią nosį. Tada pastebimas svarbiausias veido bruožas – akys, kurios priešingai, nei jos sena ir ligota išvaizda, yra žydros ir gyvos, netgi sulygina jas su jaunos mergaitės akimis.

Dar vienas senos moters aprašymas randamas novelėje „Popiežiaus paukštė“:

1. *Vieną pavakarę prie švento Pankracijaus vartų Romoje sėdėjo moteriškė su narveliu rankoje. Buvo ji sena, pražilusi, tamsaus ir raukšlėto veido. Bet jos akys buvo gyvos, judrios ir kaip du juodi vabalai bėginėjo tarp žmonių. (160)*

Pirmiausiai pastebima, kad moteris yra sena. Vertikaliai iš viršaus į apačią pastebimi moters bruožai. Pirmiausiai dėmesį atkreipia žili plaukai ir raukšlėtas veidas, tuo patvirtinama, kad moteris tikrai yra sena. Toliau pastebimas svarbiausias bruožas – akys, kurios, nepaisant to, kad moteris sena, buvo gyvos ir judrios. Akių gyvumo ir judrumo įspūdžiui sustiprinti, jos sulyginamos su lakstančiais vabalais, o žvilgsnis jos buvo kupinas energijos.

Kitas senos ir ligotos moters aprašymas randamas novelėje „Ežerai“:

1. *Sučiuženo lovoje šiaudai, ir motušė vėl atgula. Jos pirštai tokie išdžiūvę, lyg šleivutės. Nuo rudens liegsta ir menksta jinai, ir tik akys spinkso lyg du žiburiukai. (238)*

Šiame aprašyme matoma ligota mama, o vietoje šio daiktavardžio pavartotas „motušė“ parodo, kad ji yra jau senesnio amžiaus, kadangi šis daiktavardis paprastai vartojamas senai motinai pavadinti. Iš viso aprašymo suprantama, kad moteris sunkiai serga, jos gyvybė po truputį gęsta, ji pati menksta. Tačiau priešingai nei ji pati, jos akys vis dar šviečiančios akys prilyginamos su žiburiais, kurie dar nesiruošia užgesti.

Apibendrinant galima teigti, kad senų moterų aprašymų svarbiausia detalė – gyvos, judrios, spindinčios akys, kurios yra tarsi priešprieša išvaizdai ir fizinei būklei – šios moterys vaizduojamos suvargusios, ligotos, sunkiai vaikščiojančios, susiraukšlėjusiais veidais.

2.2. Vyrų aprašymai

Minėtoje novelių rinktinėje A. Vaičiulaitis vaizduoja 20 skirtingų vyrų. Iš jų analizei buvo pasirinkta 13 aprašomų vyrų. Šiuo atveju A. Vaičiulaitis neskiria didelio dėmesio vyrų amžiui (dauguma vaizduojamų vyrų yra pagyvenę, vyresnio amžiaus), tačiau išryškėja kitokios dvi vaizduojamų vyrų grupės. Pirmąją grupę sudaro vargingi, daug dirbantys kaimo vyrai, atkreipiant dėmesį į skurdžią jų aprangą ar pavargusius ir nuo darbų išsekintus jų kūnus (žemesnio socialinio sluoksnio). Antrajai grupei priklauso poniškai apsitaisë, prabanga tviskantys vyrai ir tam tikras pareigas užimantys dvasininkai (aukštesnio socialinio sluoksnio).

2.2.1. Žemesnio socialinio sluoksnio vyrai

Dirbančio vyro, kaimo žmogaus aprašymas randamas novelėje „Abiejų galybė“. Aprašomas veikėjas – senas vyras, buvęs ūkininkas, papildomiems pinigams užsidirbti gamindavęs baldus, tačiau prasidėję sunkūs laikai ir baldų niekam nebereikia, o iš ūkininkavimo išgyventi sunku. Pateiktame aprašyme vyras, žmonos išvartytas kaimynų duonos prašyti, grįžta namo:

1. *Tuo tarpu iš kelio namų link pasuko Galaitis, jos diedas. Jis ėjo labai lėtai, šlepsėdamas, nes senatvėj kojų nepavilkio. Ėjo, už savęs, plačiuose laukuose, žliugiamame sniege nušliauždamas dvi ilgas ilgas vėžes. Sveikas jo veidas buvo skaisčiai raudonas nuo paskutinių spindulių ir vėjo, kuris jį visą kelią lydėjo, čia švilpdamas krūmokšniuose, čia pakeldamas sermėgos skverną, tai vėl kedendamas sidabrinus plaukus, iš zuikinės kepurės kyšančius. Juo arčiau namų, juo labiau jis niaukstėsi. (23-24)*

Pirmuoju sakiniu sužinoma vyro pavardė. Tada atkreipiamas dėmesys į vyro eisena. Vietininko linksniu pavartotas žodis *senatvė* – netiesioginė nuoroda į tai, kad vyras buvo senas. Kelis kartus skirtingai įvardijama jo sunki eisena. Pirmiausiai tiesiog paminima, kad ėjo labai lėtai, tada įspūdžiui sustiprinti pavartojamas pusdalyvis *šlepsėdamas*, kurio reikšmė „pamažu eiti basam ar apsiavus minkšta avalyne, velkant kojas“ (LKŽe). Sunkiais ėjimo vaizdas kuriamas naudojant regimąsias detales. Dar vienu pusdalyviu – *nušliauždamas* „lėtai nueiti, nusivilkti“ (LKŽe) papildomas vyro eisenos apibūdinimas. Taip pat sunki vyro eisena nusakoma frazeologizmu *nepavilkti kojų*, kurio reikšmė „sunkiai, tingiai eiti“ (FŽ 327). Aptarus bendrą vaizdą, tai yra, vyro

eiseną, pereinama prie jo veido, kuris, priešingai nei jo fizinė būklė, sveikas ir skaisčiai raudonas. Tekste pavartotas drabužio pavadinimas *sermėga* skaitytoją nukelia į senesnius laikus, nes tai „ilgas viršutinis drabužis, dėvimas vyrų ir moterų iki XX amžiaus pradžios“ (LKŽe). Galiausiai, aptaręs jo fizinius bruožus, autorius duoda užuominą ir apie vyro jauseną. Iš paskutiniojo sakinio galima suprasti, kad vyrui namai nėra vieta, kuri jį džiugintų. Jo būsenai nusakyti pavartojama metafora, *juo labiau jis niaukstėsi* kuri reiškia, jog artėjant link namų vyro nuotaika prastėjo. Būdvardiniu epitetu *sidabrinis* įvardijama plaukų spalva – tai dar viena netiesioginė nuorodą į tai, kad vyras buvo senas.

Dar vienas paprastas kaimo darbininkas aptinkamas novelėje „Didysis ir mažasis Petras“. Šioje novelėje didesnis dėmesys skiriamas vyresniajam Petrui. Vyro bruožai novelėje aptariami, kai jis susiruošia pjauti malkas:

1. *Jų (malkų) pjauti atėjo du vyrai. Pirmasis buvo jau pagyvenęs. Jo kakta sunkiai dribo ant akių, per jo kairį žandąėjo randas. (28)*
2. *Jo bičiulis buvo ne toks smarkus. Jis iš lėto traukė pjūklą ir dūmė pypkę. (28)*
3. *Randas jo veide paraudo, kakta dar labiau nudribo ant akių. (31)*

Nors šie aprašymai yra gan trumpi, tačiau informatyvūs. Pirmiausiai netiesiogiai nusakomas apytikslis vyro amžius – iš dalyvio *pagyvenęs* suprantama, kad tai buvo vyresnio amžiaus vyras. Tada atkreipiamas dėmesys į vyro veidą ir iš viršaus į apačią aptariami ryškiausi jo bruožai. Pirmiausiai pavartojama metafora *kakta sunkiai dribo*, kuria sukuriamas vaizdas, kad vyro kakta turėtų būti masyvi ir pasmukusi ant akių. Paminima, jog vyras turi randą. Antruoju aprašymu pabrėžiama, kad senis nebuvo toks greitas, kaip jo darbo draugas, o tam įvardyti autorius pavartoja būdvardį *smarkus*. Iš antrojo fragmento galima daryti prielaidą, kad vyras dirba lėčiau, nes yra tingus – dirbo lėtai, rūkydamas. Tačiau iš visos novelės konteksto galima suprasti, kad vyras yra darbštus, dalina patarimus savo darbo draugui. Todėl vyro pabrėžiamas lėtumas asocijuojasi su jo amžiumi, jis yra senas, todėl ir dirba lėčiau. Trečiame fragmente patvirtinama, kad vyras yra darbštus. Šiame fragmente vėl grįžtama prie ryškiausių vyro veido bruožų, kurie pasikeitė pradėjus dirbti. Iš šio fragmento galima spręsti, kad vyras dirbo su dideliu įsijautimu, sušilo. Čia galima įžvelgti pavartojamą sinekdochą, vietoje viso veido paraudo randas, o tai sudaro įspūdį, kad randas turėjo būti tikrai ryškus.

Dar vienas paprastas, darbštus kaimo žmogus, kuris anksčiau gyveno gerai ir visko turėjo, tačiau prasidėjo blogi laikai, kai neturima nei duonos kąsnio, vaizduojamas novelėje „Pelkių

takas“. Novelės pagrindinis veikėjas, dėl atėjusio sunkaus meto, eina per žmonės darbo prašydamas. Autorius aptaria vyro išvaizdą tada, kai vyras susiruošia keliauti namo:

1. *Matas žengė atlašus. Šiame žiemos pusiautamsy jo įkritusios akys, žandų įdubimai priminė juodas dėmes. Su pjūklų ir kirviu po ranka, su krepšiu ant strėnų, jis keliavo aukštas, įsižiūrėjęs į laukų platybes [...]. (60)*

Kaip ir daugumoje aprašymų, pirmiausiai paminimas bendras vaizdas. Iš pirmojo aprašymo sakinio galima daryti prielaidą, kad vyras buvo tvirtas, nes nepaisant to, kad ką tik baigė sunkius darbus, jis namo žengė *atlašus*, tai yra, „tiesus, nesulinkęs“ (LKŽe). Toliau, kaip ir daugumoje aptariamų aprašymų, pereinama prie ryškiausių veido bruožų. Palyginimu *priminė juodas dėmes* sukuriamas įdubusių akių ir žandų vaizdas. Iš to galima daryti prielaidą, kad visgi veidas išdavė, kad vyras buvo suvargęs. Toliau einama žemyn ir paminimi vyro darbo įrankiai bei krepšys. Nuo konkrečių detalių vėl pereinama prie bendro vaizdo ir paminima, kad vyras yra aukštas, o eina jis susimąstęs apie jo laukiančią kelionę namo ir žvelgia į kelio tolį.

Kitas paprasto kaimo vyro aprašymas yra novelėje „Šiaurietė“. Šio vyro aprašymai randami keliuose vietose: pirmiausiai, pasakotojas pastebi jį, kai vyras keliauja per kaimą, vėliau vyro išvaizda aptariama vaiko akimis, o po to vėl pasakotojo:

1. *Iš rūkų išlindo vyras. Jis vilkėjo skrandą, buvo vienplaukis ir basnirčias. Iš jo klumpių kyšojo šiaudų gniūžtė. (84)*
2. *Jis [berniukas] į suveltą savo galvutę gerai įsidėjo purvinus jo [vyro] batus, didelę ir ant akių užgriuvusių kaktą ir juodą, baltai dryžuotą skarelę ant kaklo. (87)*
3. *Tasai „jos brolis“, iš pažiūros toks sunkus ir nerangus, buvo geras žmogus ir žinojo daugybę dalykų. Tačiau kada jis veidu atsigręždavo į žiburį, kairiajam žande buvo toks randas, kuris kvatojantis prisrūdavo kraujo. (89)*

Pirmiausiai, kaip ir daugumoje aprašymų, vyras pastebimas iš tolo. vienaskaitinis daiktavardis *rūkas* kūrinyje pavartotas daugiskaitos forma, taip sudarant įspūdį, kad rūkas, iš kurio išlindo vyras, buvo labai tirštas. Pirmiausiai dėmesys kreipiamas į jo aprangą. Vyro aprangą pavadinti, vartojamas daiktavardis *skrandą*, kuris reiškia „nemušti kailiniai“ (LKŽe), įvardinti, kad vyras buvo neužsidengęs galvos autorius vartoja būdvardį *vienplaukis*, o vienu būdvardžiu *basnirčias*, kurio reikšmė „be kojinių, basomis įsispyrus į batus ar klumpes“ (LKŽe) paminimos vyro basos kojos ir jo apavas. Kaip jau buvo minėta, kitas (2) aprašymo fragmentas pateikiamas

vaiko akimis. Šiame fragmente dėmesys kreipiamas į vyro veidą, prieš tai paminint vaiko akį patraukusius purvinus atėjūno batus. Pirmame aprašymo fragmente vartojamas hiponimas *klumpės*, tolesniame – hiperonimas *batai*. Grįžtant prie galvos, į akis krinta pasmukusi kakta ir, einant žemyn, pastebima skarelė ant kaklo. Galiausiai vėl grįžtama prie vyro bendro vaizdo, išryškėja tam tikri vyro būdo bruožai. Iš būdvardžio *sunkus* galima suprasti, kad vyras buvo apkūnus. Galima daryti prielaidą, kad apkūnumas ir buvo jo lėtų judesių, nerangumo priežastis. Tačiau vyrui suteikiamos ir teigiamos savybės – gerumas ir išmintis. Aptarus vyro būdo bruožus grįžtama prie veido ir paminimas ryškiausias jo bruožas – randas, kurio didumo ir gilumo įspūdžiui sustiprinti, paminima, kad kvatojant net krauju prisipildydavo.

Dar vieną suvargusį kaimo žmogų autorius vaizduoja novelėje „Kur bakūžė samanota“:

1. *Įėjo Strapuolėno Jeronimas. Aukštas, sukunkęs per pečius ir pilko, rauplėto veido, svečias nusivožė kepurę ir iš padilbių pažvelgė į visus [...]. (143)*
2. *Jeronimas ištiesė savo nugarą, nors per mentes vis tiek pasiliko lyg kuprotas. Bet tai buvo tik stambūs, išsišovę kaulai nuo ilgo vaikščiojimo nukarinus galvą. (143)*
3. *Strapuolėno Jeronimas atsisėdo. Kaulingomis, suskirdusiomis rankomis jisai sugniaužė kepurę ant kelių ir nunėrė akis į grindis, ties moliu apskretusių savo klumpių galais. (144)*

Pirmame aprašymo fragmente aptariama visa veikėjo išvaizda. Koks galėtų būti bent apytikslis vyro amžius, neužsimenama, tačiau pagal išvaizdos aprašymą galima manyti, jog tai vyresnio amžiaus vyras. Pirmiausiai, sužinoma vyro vardas ir pavardė. Toliau pastebimas vyro ūgis, dalyviu *sukunkęs* „sulinkti“ (žr. *sukunkti*) (LKŽe) įvardijama jo stovėseną. Nuo bendro vaizdo vėl pereinama prie veido. Būdvardžiais *pilkas* ir *rauplėtas* kuriamas niūraus, pavargusio ir nelygaus veido vaizdas. Atrame aprašymo fragmente taip pat atkreipiamas dėmesys į jo stovėseną ir eiseną (nunarinę galvą, susilenkęs). Čia tarsi kuriamas kiek komiškas vaizdas. Iš konteksto galima daryti išvadą, kad vyras susilenkęs ir nunarinę galvą buvo dėl to, kad nusilenkdavo kiekvienam sutiktam žmogui, buvo ypač nuolankus. Jo nuolankumą, nedrąsumą galima įžvelgti ir trečiame aprašymo fragmente kai vyras atsisėdęs nunarina akis į grindis. Paskutiniame fragmente taip pat sužinoma, kad vyras buvo labai liesas. Taigi visuose aprašymo fragmentuose kuriama lieso bei suvargusio vyro, su papildėjusiu ir sveikai neatrodančiu veidu, portretas. Tačiau iš šių fragmentų galima daryti prielaidą, kad vyras yra kultūringas (vos įėjęs į namus nusiima kepurę, o atsisėdęs tvarkingai ją pasideda ant kelių), taip pat kuklus vyras (nedrąsiai į visus žvelgia, atsisėdęs nunarina akis).

Apibendrinant galima teigti, kad vaizduojant vargstančius kaimo vyrus dažniausiai atkreipiamas dėmesys į skurdžią jų aprangą, pabrėžiami fiziniai trūkumai: rauplėti veidai, ryškūs randai, kupra.

2.2.2. Aukštesnio socialinio sluoksnio vyrai

Kiek kitokia atmosfera jaučiama vaizduojant ne paprastus kaimo žmones, o tam tikras pareigas užimančius vyrus. Daugelyje aprašymų vyrai apsitaaisę įvairiais kailiais ir kitais prabangiais drabužiais, jie neturi kokių nors ryškiai matomų fizinių trūkumų, jie nėra kuproti, neturi randų, neatrodo suvargę. Šiuose aprašymuose daugiau dėmesio skiriama prabangiai vyrų aprangai, o ne jų išvaizdai. Aprašymuose stengiamasi perteikti to meto prabangos vaizdą.

Vienas toks vyras vaizduojamas novelėje „Vieversė“. Tai mokytojas Justinas Vingrelis. Nors jo gimtinė yra kaimas, tačiau dabar jis gyvena mieste ir nėra sunkiai besiverčiantis bei dirbantis kaimo žmogus:

1. [...] iš traukinio lėtai lipo vyras, apie kurį, pažiūrėjęs į veidą, nieko nebūtum galėjęs pasakyti: jaunas ar jau pagyvenęs, iš kurios vietos atvykęs ar kokį darbą dirba. Buvo tai vienas iš tų kiek padribusių veidų, kurie atrodė niekadados nebuvo maži ir linksmi ir niekadados nematę pavasario. (210)
2. Čia pat perone jis rūpestingai segiojosi kailiuku pamuštą palatą, užsidėjo zuikinius antausius, sukamšė kelnių galus į vilnones kojines ir užsimovė kumštines pirštines. Taip iš anksto apsiglamžęs nuo speigų, liaudies mokytojas Justinas Vingrelis, nulenkęs galvą ir pasitursinęs, kaip kartais vaikščioja senyvos bobulės, nė kiek nesidairydamas nugūbrino per didelę stotį [...]. Atsipūtęs jis vėl keliavo, nugrimzdęs į atsiminimus, ir tarpais jo vienodą veidą nušviesdavo ar koks skaistus paveikslas, ar vilionė ir vėl niaukė rūpestis. (210-211)

Aprašymas pradedamas nuo vyro veido. Tačiau tas veidas neturi jokių išskirtinių bruožų: nesuprasi, nei kokio amžiaus to veido savininkas, nei iš kur atvykęs. Toliau dar patikslinama, kad veidas padribęs ir be jokių emocijų. Veido tuštumo, emocijų nebuvimo įspūdžiui sustiprinti autorius dar palygina tą veidą su tokiais, kurie tarsi niekada nebuvo maži ir niekada nėra šypsojęsi. Toliau (2) pristatoma vyro apranga. Jis buvo šiltai apsitaaisęs ir tvarkingas, prieš lipdamas iš traukinio susitvarkė drabužius. Pirmiausiai atkreipiamas dėmesys į vyro palatą, kuris buvo su kailiu ir kurį jis rūpestingai segėsi, tada paminima kepurė, vilnonės kojines, pirštines. Iš šio aprašymo suprantama, kad vyras yra gan pasiturintis. Taip pat galima daryti prielaidą, kad vyras rūpinasi savimi, kadangi prieš išlipant iš traukinio rūpestingai susitvarko ir apsikamšo drabužius.

Galiausiai aptarus išvaizdą atkreipiamas dėmesys į vyro eisena, kuriai įvardyti pavartojamas dalyvis *pasitursinęs*, kuris reiškia „atkišti, atstatyti (užpakalį)“ (žr. *pasitursinti*) (LKŽe), o šis žodis tarsi paaiškinamas, sulyginant su senyvos moters ėjimu. Dar vienu veiksmažodžiu *gūbrinti* „eiti pasilenkus, gūbrį pastačius, kūbrinti“ (LKŽe) įvardijama vyro eiseną. Taip, vis atkreipiant dėmesį į vyro eisena, kuriamas kontrastingas vaizdas tarp jo elegantiškos ir tvarkingos aprangos bei nerūpestingos nepasitempusios eisenos. Iš šio aprašymo suprantama, kad vyras dėl kažko susirūpinęs, susimąstęs, kad net nepagalvoja apie elegantiškesnę eisena, kuri labiau derėtų prie jo aprangos. Iš novelės konteksto suprantama, kad vyras nerimauja ir įtemptai mąsto apie savo grįžimą į gimtinę.

Ypač didele prabanga apipintas vyras aprašomas novelėje „Popiežiaus paukštė“. Šioje novelėje vaizduojamas vyras – kardinolas, kurio aplankyti atvyko sūnėnai, o pamatę prabangiai atrodantį dėdę net žado neteko:

1. *Čia prasivėrė durys į kardinolo kambarį, ir jose stovėjo aukštas, dailia barzda ir ilgais ūsais vyras. Jis buvo labai šauniai išsipuošęs, visas mezginiais apvadžiotas, o jo kardo makštys buvo auksu apkaustytos ir dar turėjo rankenoje brangakmenių akį, kuri žioravo prieblandoje. Jie [sūnėnai] kaip apglušę žiūrėjo į aukso apvadžiones jo drabužiuose, į mezginių rankogalius ir į kepurę, kuri buvo panaši į laivelį. (162)*

Pirmiausiai atkreipiamas dėmesys į vyro ūgį. Paminimos ryškiausios ir vyro veidą puošiančios detalės: būdvardiniais epitetais *dailus*, *-i* ir *ilgas*, *-a* įvardijama vyro barzda bei ūsai. Kadangi, šiuo atveju, ne veido bruožai yra svarbiausi, iš karto pereinama prie įmantrios kardinolo aprangos, atkreipiant dėmesį mezginius. Prieveiksmiu *šauniai* „keliantis pasigėrėjimą savo puikia išvaizda, geromis savybėmis, darbu, veikla“ (LKŽe) įvardijamas jo išsipuošimas, iš ko galima suprasti, kad jo apranga buvo tikrai išpūdinga. Toliau pereinama prie išpūdingiausios detalės – jo kardo paausiuotomis makštimis ir žėrinčio brangakmenio. Išpūdingos prabangos vaizdui sustiprinti viskas dar kartą apžvelgiama apstulbusių sūnėnų akimis, kurių žvilgsniai įvardijami kaip *apglušę* iš ko galima suprasti, kokią išpūdingą prabangą jie pamatė, kad nuo to jie net amo neteko. Jų nuostabą įrodo papildiniais einančios konstrukcijos (vardijant, į ką žiūrėjo), kuriomis sudaromas išpūdis tarsi sūnėnai iš to apstulbimo net nežinojo, nuo ko pradėti žiūrėti.

Dar vienas toks vyras aprašomas novelėje „Pažaislio vienuolyno legenda“. Novelės pradžioje nėra aišku, kas ir iš kur šis vyras atsirado, tačiau suprantama, kad taip pat nėra vargstantis kaimo žmogus. Iš pradžių vyras yra priglaudžiamas vienuolyne, o vėliau, novelės veiksmo eigoje jis priimamas į vienuolių gretas:

1. [...] prie durų išvydo žmogų, susitraukusį nuo lietaus. Vyras augalotas ir sunkus, klusniai nudribo ant suolo. O atėjūnas dėvėjo kaip tų dienų šaunesni miestelėnai ar bajorai: apsiaustas be rankovių, užsimetamas ant pečių ir susegamas ant krūtinės; ilgas juosta suveržtas švarkas iš muravinės gelumbės; skrybėlė su plunksna, kuri buvo šlapia. Ant kojų mūvėjo pušnis, kurias vienuoliai dabar jau buvo nutraukę ir pažliugusias pastatė kertėje. Daugiau jis nieko ir neturėjo, išskyrus ryšulį ir lazda. (195)
2. Šio skruostai pamažėle atsigavo ir buvo skaisčiai raudoni, o visas jisai atrodė tokis stambus – plačių rankų, drūtų pečių ir apžėlęs vešlia barzda. (195)

Pirmiausiai atkreipiamas dėmesys į tai, kad atėjūnas buvo susitraukęs nuo lietaus. Tačiau toliau, kai vyrui neberiekia saugotis nuo lietaus paaiškėja, kad jis yra stambus, o tam nusakyti vartojami būdvardžiai *augalotas* ir *stambus*. Iš veiksmazodžio *dribti* „nugriūti, nupulti“ (LKŽe) galima daryti prielaidą, kad vyras daug keliavo ir buvo labai pavargęs. Šiame aprašyme tiesiogiai įvardijama, kad vyro apranga atrodė prabangiai, šis vyras galėjo būti net koks bajoras. Kad skaitytojai lengviau būtų įsivaizduoti, kaip atrodė to meto ponai, pateikiamas gan išsamus ir detalus aprangos aprašymas. Pirmiausiai paminimas jo berankovis apsiaustas, prabangus švarkas. Toliau kyla į viršų ir pastebima vyro permirkusi skrybėlė su plunksna. Tada leidžiamasi į apačią ir pamatomi jo batai ilgu aulu – *pušnys*. Atkreipus dėmesį į tokią prabangią aprangą, tarsi jaučiama nuostaba, kad vyras su savimi nieko neturėjo, tik ryšulį ir lazda. Šis aprašymas skaitytojai turėtų sukelti daug minčių ir abejonių, iš kur tas vyras galėjo atsirasti, kodėl jis, taip prabangiai apsitaęs, su savimi nieko neturi, iš kur ir kiek ilgai jis keliauja, kadangi atrodė pavargęs. Toliau (2) įvardijama ir tai, kaip jis atrodė jau atsigavęs po kelionės, taip pat detaliau aptariamas kūno sudėjimas.

Novelėje „Čipsintis žvirbliukas“ randama dviejų vyrų aprašymai. Pirmasis – klebonas Pranciškus Svirplelis:

1. Klebonu į Žaliąją atkėlė kunigą Pranciškų Svirplelį, kurio niekas čia lig šiol nebuvo nei girdėjęs, nei matęs. (188)
2. Šventesnės moterys neilgai laukus iššniukštinėjo, kad žmogus jis buvo švelnus kaip pūkas, pamaldus kaip nežinia kas, o jau geras gerutėlis kaip patsai Dievo angelas. [...] Pamokslus šaukė malonius ir tokius jau graudžius, kad net ir jam pačiam ašara ištrykšdavo. Bet pamokslai atskleidė vieną jo spragą: gerasis mūsų klebonas buvo šveplas ir Dievo žodžius bylojo lyg švilpiniuodamas. (189)

Pirmiausiai sužinoma vyro vardas ir pavardė, pastaroji kunigui priskirta turint tikslą. Pirmiausiai pavardė vartojama deminutyvu, kas parodo teigiamą požiūrį į kunigą, skaitytoją nuteikia, kad šis vyras turėtų būti labai geras. Taip pat pavardę galima susieti ir su aprašymo pabaigoje paminimu jo šveplavimu, kuris palyginamas su švilpiniavimu, o žodis *svirplys* reiškia „toks naktimis svirpantis tiesiasparnių būrio vabzdys“ (LKŽe). Šiame aprašyme galima įžvelgti ironijos, pirmame fragmente užsimenama, kad apie šį kunigą niekas nėra girdėję, tačiau antrame fragmente jau teigiama, kad moterys greitai viską sužinojo. Šiuo atveju ironiškai skamba epitetas šventesnės, kuriuo moterys yra pavadinamos. Iš jų tarsi pasijuokiamas, kad ilgai netrukus viską apie kunigą sužinojo. Skaitytojui sužadina vaizduotę ir šiuo atveju galima interpretacija, kad moterys neturėjo likti labai patenkintos, kadangi kunigas turėjo vien teigiamas savybes. Įspūdžio sustiprinimui visi kunigo bruožai palyginami su tam tikrais daiktais ar reiškiniais: jo švelnumas sulyginamas su pūku, pamaldus toks, kad net nėra su kuo palyginti, taip pat suprantama, kad buvo ypač geras, nes ši savybė pakartojama du kartus, antrąjį kartą pavartojant deminutyvą, o gerumo įspūdžiui dar labiau sustiprinti pavartojamas palyginimas *kaip patsai Dievo angelas*. Atkreipiamas dėmesys ir į jo pamokslų sakymą: skaitytojui nesunku įsivaizduoti, kokie tie pamokslai, jei net pats klebonas ašarą išliedavo. Vietoje veiksmazodžio *skaityti* (pamokslus), autorius pavartoja pamokslus *šaukė*, o iš to galima daryti prielaidą, kad klebonas pamokslų sakymui atiduodavo visą save, kad į juos įsijausdavo. Šis klebonas pateikiamas kaip nepriekaištingas žmogus, tačiau paminima, kad nedidelį trūkumą visgi turėjo – jis buvo šveplas. Tai įvardijama kaip spraga, tačiau veiksmazodžiu *byloti* (Dievo žodžius), tarsi bandoma užgožti šią spragą, nes svarbesniu teiginiu tampa tai, kad jis bylojo Dievo žodžius. Aprašymo pabaigoje iš palyginimo *lyg švilpiniuodamas* suprantama, kad kunigo šveplavimas nebuvo labai didelė spraga.

Kitas toje pačioje novelėje rastas vyro aprašymas – zakristijono Izidoriaus Čiaučiono:

1. *Zakristijonu jis iš Naumiesčio parsivežė žinomą zanavykų davatkiną Izidorių Čiaučioną, žmogų irgi be priekaištų, nebent tai, kad jis buvo gerokai žlibas ir kad žiemą bei vasarą dėvėjo kažkoku istoriniu, nesudilinamu surdutu. Be to, jis lyg ir nemokėjo vaikščioti, o vis bėginėjo tūpčiodamas per kelius ar trepinėdamas lyg pelytė. (189)*

Šis vyras kaime, į kurį buvo atvežtas, jau buvo visiems žinomas. Pirmiausiai paminima, iš kokio krašto jis buvo atvežtas ir sužinoma, kokios tarmės atstovas. Per daug neišsiplečiant paminima, kad šis vyras (lyginant su pastaruoju aptartu) taip pat yra nepriekaištingas. Tarsi tik užsimenama, jog jis buvo aklas, visais metų laikais dėvėdavo tuos pačius senus drabužius,

o būdvardžiu *istorinis* suteikiama apdarui dar didesnio senumo. Tas jo apdaras buvo „smaugtas, su ilgais skvernais vyriškas viršutinis dveilis drabužis“ (LKŽe), pavadintas *surdutu*. Toliau tarsi jaučiama nuostaba ir lyg ne iki galo aišku, tačiau teigiama, kad šis vyras nemokėjo vaikščioti, o toliau paaiškinama, kodėl taip atrodo. Ėjimo vaizdas kuriamas regimosiomis detalėmis, o kad įsivaizduoti būtų dar lengviau, eisena sulyginama su pelės ėjimu. Aprašyme teigiama, kad zakristijonas yra nepriekaištingas, o vėliau išvardijami jo trūkumai, tačiau žodžiais *nebent tai* tarsi paliekama valia pačiam skaitytojui nuspręsti, ar tai, kas bus išvardijama, yra trūkumai ar ne.

Kiek kitoks modelis išryškėja vaizduojant aukštesnio socialinio sluoksnio vyrus: aprašant šiuos vyrus neskiriama daug dėmesio jų fizinei išvaizdai, kartais paminima vienas kitas ryškesnis bruožas, kuris puošia vyrą, didesnis dėmesys skiriamas prabangiai jų aprangai. Tačiau šie vyrai nėra pateikiami kaip nedori, prabangą mėgstantys pasipūtę vyrai, priešingai, nepaisant jų prabangios aprangos, šie vaizduojami vyrai taip pat yra dori, kuklūs. Nors kai kuriems vyrams ir suteikiamas koks fizinis „trūkumas“, tačiau tai iš karto užglaistoma ir siekiama pateikti kaip privalumą. Kad skaitytojui būtų lengviau įsivaizduoti ir susidėlioti bendrą vaizdą, savybės ir būdo bruožai, kurie yra suteikiami tiek vienos, tiek kitos grupės vyrams, papildomi palyginimais.

3. Aplinkos aprašymai

Gamta – neatsiejama žmogaus gyvenimo dalis. Ne išimtis yra ir A. Vaičiulaičio novelėse vaizduojama gamta. Ji yra novelių veikėjų sergėtoja, gamtoje atsidūręs žmogus jaučiasi saugus. Antano Vaičiulaičio novelių rinkinyje „Popiežiaus paukštė“ iš viso buvo rasta 30 aplinkos aprašymų, kuriuos sudaro tykios, ramios gamtos (dienos arba nakties metu) aprašymai bei audringą, gąsdinančią, problemų keliaujant keliančią aplinką.

3.1. Ramios gamtos aprašymai

Gamtos aprašymas randamas novelėje „Vidudienis kaimo smuklėje“ aprašyme vaizduojama po audros atsigaunanti gamta:

1. *Vėtra greitai atėjo, greitai ir nusidangino. Iš debesų išsinėrė saulė, linksma, išprausta. Medžiai, krūmai ir gėlės stovėjo gaivūs, nauji, tokie vaiskūs, lyg tik šiandien sukurti. Prie žemės priplaktos žolės kėlėsi, balos blizgėjo ir upeliūkščiai pasišokinėdami, vingriuodami skubėjo į slėnį. (13)*
2. *Šendriškis su vienuoliuėjo per kvepiančią liepyną. Už jo rado upelį. Ne, dabar, po liūtės, čia buvo tikra upė, išsiliejusi į pievas, sūkuriuojanti, nešanti šakas, krūmokšnius, šokinėjanti per akmenis ir su įnirtimu puolanti krantus. (13)*

Pirmuoju sakiniu (1) nusakoma, kad atėjusi audra ilgai netruko, todėl galima daryti prielaidą, kad neilgai trukusi audra didelės žalos nepadarė, o kituose aprašymo sakinių pateikiamuose vaizduose tai patvirtinama. Veiksmažodžiu *išsinerti*, kurio reikšmė „pasirodyti, išlysti aikštėn iš kur nors“ (LKŽe) sudaromas įspūdis, kad dangus dar buvo debesuotas, tačiau audros metas jau praėjo ir saulė prasibrovė pro debesis. Norint įrodyti, kad audra nepadarė jokios žalos, vartojamos personifikacijos. Pirmiausiai įvardijama saulės emocija - linksmumas. Taip pat galima suprasti, kad lietus buvo smarkus, remiantis kita personifikacija – *saulė išprausta*. Kitame sakinyje, vardijama nuo aukščiausių gamtos objektų (medžių) iki žemiausių (gėlės ir žolė) ir įrodoma, kad praėjusi vėtra atnešė vien naudą. Trimis būdvardžiais – *gaivus* „gajus, patvarus,

stiprus“ (LKŽe), *naujas* „kitoks negu anksčiau buvęs“ (LKŽe), *vaiskus* „šviesus, aiškus, giedras“ (LKŽe) – įvardijama, kaip atrodė atsigavusi gamta po audros, o išpūdžiui sustiprinti pavartojamas palyginimas *lyg tik šiandien sukurti*. Kadangi gamta po audros taip atsigavo, galima daryti prielaidą, kad ilgą laiką lietaus galėjo iš viso nebūti. Šiame aprašyme net pelkės nėra purvinos ir klampios (kokias autorius vaizduoja kituose aprašymuose) – jos blizga. Personifikacija *upeliūkščiai pasišokinėdami skubėjo* kuriamas gyvesnis vaizdas ir sudaromas išpūdis, kad po audros upės turėjo patvinti, o jų srovė pagreitėti. Kitame aprašymo fragmente (2) plačiau aprašoma upė. Remiamasi uodžiamosiomis ir regimosiomis detalėmis. Konkretus liepyno kvapas nėra įvardijamas, paliekant skaitytojui valią pačiam įsivaizduoti, kaip kvepia liepynas. Šio aprašymo vaizdas kuriamas iš arti į tolį, tai nurodo prielinksnis *už*. Greitas sraunios upės tekėjimas tolyn vaizduojamas personifikacijomis: *(upė) sūkuriuojanti, šokinėjanti per akmenis, puolanti krantus*.

Dar vienas ramios gamtos aprašymas randamas novelėje „Pelkių takas“, čia pateikiamas gamtos vaizdas, kurį matė du novelės veikėjai eidami į teismą:

1. *Nuo stogo lašnojo. Sąšlavyne kapstėsi kelios kuosos, juodos kaip anglis. Aukštai ore kabojo pavasaris, dar nematomas. Dar nesprogino jis skardžiuos karklų, bet jį jutai drumstuose vėjuose ir žvirblių čirškėjime. (22)*

Aprašymas pradedamas nuo regimųjų detalių, atkreipiamas dėmesys į lašus. Nors oro sąlygos nebuvo įvardytos, tačiau iš aprašymo galima numanyti, kad pateikiamas vaizdas kuriamas po buvusio lietaus. Antrame sakinyje vartojamas palyginimas *kaip anglis*, kuriuo nusakoma kuosų spalva. Nuo žemės žvilgsniu tarsi kylama aukščiau, kur regimam vaizdai nusakyti vartojama personifikacija *kabojo pavasaris*, tarsi koks mėnulis, tačiau paminima, kad jo nesimato. Šia personifikacija pateikiama užuomina, koks aprašyme vaizduojamas metų laikas (ankstyvas pavasaris) ir kokios yra oro sąlygos (ne pavasariškos). Kitame sakinyje tarsi suteikiama viltis, kad pavasaris nors ir nematomas, bet jaučiamas, o pavasario jutimui įrodymui pasitelkiama girdimoji detalė – žvirblių čirškėjimas.

Kitas ramios gamtos aprašymas randamas novelėje „Pelkių takas“. Čia pateikiamas vaizdas, kurį mato pagrindinis novelės veikėjas Matas, keliaudamas naktį iš vieno miestelio, kuriame dirbo, į kitą, kuriame gyveno. Šiame aprašyme pateikiamas vaizdas, kai Matas dar ėjo miesteliu:

1. *Buvo vaiski mėnesienos naktis. Kaimynijoj gūdžiai kaukė šuva. Žvaigždės aukštai buvo stambios ir drebėjo kaip benukrentą rasos lašai. (60)*

Pirmuoju sakiniu įvardijamas paros laikas – naktis. Būdvardžiu *vaiskus*, *-i*, kurio reikšmė „šviesus, aiškus, giedras“ (LKŽe) nurodoma, kad naktis buvo šviesi. Naktis – tamsusis paros metas, laikomas mistiniu, baugiu ir paslaptingu laiku. Antrajame sakinyje girdimosiomis detalėmis sukuriamas baugus, niūrus ir kiek paslaptingas nakties vaizdas. Vien išgirstas šuns kaukimas gali bauginti praeivį (kadangi šunų kaukimas asocijuojamas su nelaime ar net mirtimi), o niūrumui ir baimei sustiprinti pavartojamas prieveiksmis *gūdžiai*, kurio reikšmė „baugus, baisus, klaikus“ (žr. *gūdus*) (LKŽe). Aprašyme toliau siekiama įbauginti skaitytoją – kylant į viršų atkreipiamas dėmesys į žvaigždes, kurios tarsi ir pačios dreba iš baimės, pavartojamas palyginimas *drebejo kaip benukrentą rasos lašai*, tarsi žvaigždės, kaip tie rasos lašai, galėtų nukristi. Taip pat šiame sakinyje regimąja detale papildomas anksčiau minėtas reiškinys, kad naktis buvo šviesi, čia pastebimos stambios žvaigždės, nuo kurių taip pat galėjo sklisti šviesa. Ne be reikalo šiuo aprašymu siekiama įbauginti skaitytoją ir ne veltui buvo girdimas kaukiantis šuo – pagrindinis veikėjas Matas, kuris šį vaizdą regėjo (ir girdėjo) novelės pabaigoje iš tiesų miršta.

Tolesniame novelės aprašyme pateikiamas vaizdas, kai Matas jau kiek paėjęs išeina už miestelio ribų ir pasiekia lygumas:

1. *Aplinkui buvo lyguma, toli ten atrėmusi į juodą girių ruožą ir į gilų dangų, kur stambios žvaigždės drebejo. Nieko čia neaugo, vien tik samanų kupstai po balta pluta. Kur ne kur stiebėsi nušiuręs lendrių ir švendrų kuokštelis, nespėjęs nugriūti į liūną ir likęs speigams ir šiaurės vėjams. Vietomis styrojo trumpi ir stambūs stagarai, apsisagstę lediniais spygliais, kurie užgauti trupėjo ant žemės. Ir akių tiesumu buvo įmintos pėdos – vienur giliau ir su apšalusiais kraštais, kitur lengvos ir vos įžiūrimos. (63)*

Šiame aprašyme vaizdas kuriamas pasitelkiant regimąsias detales. Apžvelgiama ir įvardijama horizontali aplinka – lygumos. Horizontas nužvelgiamas iki toliausiai matomo taško, kuriame atrodo, kad lyguma baigiasi sulig mišku, o šis susilieja su dangumi. Šiame aprašyme, nors ir nėra įvardijama, tačiau galima numanyti, kad taip šviesu, kaip buvo ankstesniame aprašyme, nebėra, kadangi giria apibūdinama būdvardžiu *juodas*, *-a*, o žvelgiant į tolį lyguma, giria ir dangus tarsi susilieja. Žvelgiant toli į lygumą palaipsniui kylama į viršų, nuo lygumos atkreipus dėmesį į girią, tada į dangų ir galiausiai į žvaigždes. Šiame aprašyme taip pat siekiama išlaikyti niūrią nuotaiką, kadangi atkreipiamas dėmesys į vis dar drebančias žvaigždes. Nuo dangaus pereinama prie žemės ir paminimas žemiausias taškas – samanos, kurios yra po *balta pluta* pavadintu sniegu. Nors metų laikas tiesiogiai nėra paminėtas, tačiau galima numanyti apytikslį laiką – tai žiema.

Toliau kyla į viršų ir pastebimi pelkinių augalų kuokšteliai, kuriuos autorius įvardija *lendrėmis* ir *švendromis*. Tada atkreipiamas dėmesys ir į didesnius bei storesnius stagarus. Čia apledėjusių stagarų vaizdai sukurti pasitelkiama personifikacija (*stagarai*) *apsisagstę lediniais spygliais*. Paskutiniu sakiniu patvirtinama, kad metų laikas yra žiema, nes atkreipiamas dėmesys į įmintas pėdas sniege. Taip pat galima daryti prielaidą, kad oras turėjo būti gerokai atšalęs, kadangi augalai ir kai kurios įmintos pėdos buvo apšalusios.

Dar vienas gamtos aprašymas randamas novelėje „Rogės“, kuriame pateikiamas šviesus ir jaukus ryto vaizdas:

1. *Išaušo diena, pilna mėlyno dangaus, kai medžiai nerimo beatžengiant pavasariui. Vanduo gurgėjo upeliukuose, o žvirbliai krūmuose mušdamiesi rėkė. (71)*

Tiesiogiai paros laikas nėra įvardijamas, tačiau iš veiksmažodžio *aušti*, kurio reikšmė „pradėti rodytis ryto bei dienos šviesai, švisti, brėkšti“ (LKŽe), suprantama, kad tai rytas. Ryto aprašymas kuriamas regimosiomis ir girdimosiomis detalėmis. Pirmuoju sakiniu apibūdinamas ryto šviesumas ir dangaus mėlynumas, iš to galima suprasti, kad dangus buvo be debesų. Taip pat galima suprasti, kad metų laikas – ankstyvas pavasaris, personifikuojami medžiai ir pavasaris. Be medžių, kurie nerimo laukdami pavasario, girdimosiomis detalėmis įvardijama, iš ko dar suprantama, kad jau pavasaris.

Apibendrinant galima teigti, kad dažniausiai autorius vaizduoja pavasarį, kai gamta bunda, tampa gražesnė, tarsi gyva. Dėl to autorius nevengia vartoti personifikacijų, kuriomis siekia pabrėžti gamtos gyvumą. Dažniausiai besikartojantis gamtos reiškiny – upė, kuri yra srauni ir greitai tekanti tolyn, lyg kur skubėtų. Vaizdams pateikti dažniausiai pasitelkiamos regimosios ir girdimosios detalės, rečiau – uodžiamosios. Dažniausias vaizdavimo modelis – vertikalus (iš viršaus į apačią arba atvirkščiai).

3.2. Niūrios aplinkos aprašymai

Kai kuriuose aprašymuose vaizduojama nerami, niūri aplinka. Šiuose aprašymuose daugiausiai vaizduojama šalta, vėjuota, lietinga bei ūkanota naktis (vakaras). Toks aprašymas randamas novelėje „Šiaurietė“:

1. *Vieną ūkanotą rudens vakarą iš Šmaikštytės į Intiklės pusęėjo žmogus [...] protarpiais lazda ieškodamas kietesnės vietos kojai, nes buvo tokia dumblynė, kad jo batai apsisvėlė moliu ligi pat aulų viršaus. Matyti jis nieko nematė, nes migla buvo taip tiršta, kad už poros žingsnių jau nyko medžiai. (82)*
2. *Po valandėlės ėmė ryškėti du pilki šmorai vidury kelio. Lėtai ir sunkai nėrėsi arklių galvos, įtemtos piršys ir šlapios nugaros. [...] Arkliai klimpo ligi pilvo. (82)*

Pirmame sakinyje (1) įvardijamas ir paros, ir metų laikas. Būdvardžiu *ūkanotas*, kurio reikšmė „apsiniaukęs, miglotas“ (LKŽe) skaitytojui nurodoma, kad vakaras nėra jaukus ir šviesus. Jau nuo pat pradžių pateikiamos užuominos, kad turėjo būti didelis rūkas, prastas matomumas, o taip pat minkšta žemė, kadangi keleivis lazda ieškojo kietesnės vietos. Kad skaitytojui lengviau būtų įsivaizduoti, kokia klampi buvo žemė, pateikiamas paaiškinimas, jog keleivis išsipurvino batus net iki aulų viršaus. Nors tiesiogiai neįvardijama, tačiau iš tokios klampios žemės apibūdinimo galima suprasti, kad ruduo turėjo būti labai lietingas. Toliau patvirtinama tai, ką buvo galima įžvelgti jau pirmame sakinyje – buvo labai prastas matomumas. Toliau (2) suprantama, kad matomumas kiek pradėjo gerėti, tačiau iš daiktavardžio *šmoras*, kurio reikšmė „ko nors aukštin kylantis, žemyn ar tolyn nusidriekiantis ruožas“ (LKŽe), galima suprasti, kad rūkas vis dar yra labai tirštas, kadangi iš pradžių pamačius objektą nėra aišku, kas tai yra. Kiek vėliau įvardijus, kad tai arkliai, pavartojama hiperbolė *arkliai klimpo ligi pilvo*, kuria dar kartą nurodomas ypač klampus kelias.

Toliau novelėje plėtojamas šlapio bei niūraus rudens vakaro vaizdinys:

1. *Sunkiai žengdamas, jis nuėjo gličiomis dobilienuomis. Visa žemė buvo drėgna, lysė – paplukusios nuo vandens. Gilios karvių pėdos buvo skersai ir išilgai nutryptos visoj dirvoj, o anoj vietoj styrojo kuolas su grandine. Už dobilienos žemė buvo nuokalni, ir lomoje būta pievų. Jos dabar telkšojo kaip didelė bala. Vietomis ant žolės paviršiaus plūkėjo žolės kuokšteliai, o aplinkui jau gulė sutemos ir artinosi naktis. (84)*

Iš pirmo sakinio suprantama, kad pasikeitė aprašymo erdvė, dabar vyraus keliaujama nebe keliu, o pievomis. Jau būdvardžiu *glitus*, *-i*, kurio reikšmė „glebus, tižus; lipus; gleivėtas; slidus; pavandenias“ (LKŽe), įvardijant dobilienuos duodama užuomina, kad pieva taip pat permirkusi nuo vandens, taip pat suprantama, kad keliaujančiam vyrui yra rizika pargriūti paslydus ant šlapios žolės. Kitame sakinyje jau tiesiogiai įvardijamas žemės ir pievos drėgnumas. Vaizdas kuriamas remiantis regimosiomis detalėmis. Prielinksniu *už* nurodoma, kad žvelgiama į tolį. Atkreipus

dėmesį į nuokalnę pavartojamas žodžių junginys *būta pievų*, o iš to suprantama, kad dabar ta vieta turėjo būti apsemta vandens. Pavartotu palyginimu *kaip didelė bala* sustiprinamas permirkusios pievos vaizdas ir paaiškinamas anksčiau pateiktas teiginys, kad pievų nebesimato. Iš pradžių kuriama plati erdvė, o toliau pereinama prie konkrečios detalės – plūduriuojančių žolių. Paskutiniame sakinyje atkreipiamas dėmesys į besikeičiantį paros laiką.

Niūri aplinka aprašoma novelėje „Kur bakūžė samanota“. Šiuo gamtos vaizdu yra užbaigiamas pasakojimas:

1. *Už lango, kildamas prie mėnulio, slinko juodas, sunkus debesys. Visą jį perplėšė plonas šakotas žaibas. Jam išnykus, visa vakarinė padangė dar plėščiojo gaisrais, lyg kas ten, anapus tų girių ir ežerų, būtų sėdėjęs ir iš žarijų pelenuose pūtęs naują gaisrą. Toli, už pievų ir upių, dusliai, vos girdimai sudundeno pirmieji audros perkūnai. (159)*

Aprašymas kuriamas regimosiomis detalėmis. Iš pirmojo sakinio suprantama, kad pateiktas vaizdas yra stebimas žiūrint pro langą. Taip pat suprantama, kad žvelgiama į tolimoje esantį dangų. Šiame aprašyme autorius vartoja daiktavardžio *debesis* variantą. Pavartojamas būdvardinis epitetas *debesies spalvai* nusakyti. Metoniminiu epitetu *sunkus* nusakomas *debesies didumas*, nes iš tiesų debesies negali būti sunkus. Taip pat, debesies didumą galima numanyti ir remiantis pavartotu veiksmažodžiu *slinkti*, kuris reiškia „lėtai judėti“ (LKŽe). Šiame sakinyje įžvelgiamas ir implicitinis kontekstas: kadangi debesies judėjo lėtai, galima numanyti, kad nebuvo vėjo, kuris paspartintų judėjimą. Tik trečiame sakinyje įvardijamas paros laikas – vakaras. Staigiu žaibo kirtimu ir dangaus raudonumu, įvardintu *gaisras*, kuriamas ryškus, dinamiškas vakaro dangaus vaizdas. Palyginimu *lyg kas ten, anapus tų girių ir ežerų, būtų sėdėjęs ir iš žarijų pelenuose pūtęs naują gaisrą* sužadinama skaitytojo vaizduotė, norima perteikti kuo tikslesnę taip atrodančio vakaro dangaus spalvą. Tokio vakaro dangaus spalvos stiprų panašumą su ugnimi rodo ir pasirinkti panašų sąskambį turintys daiktavardžiai *gaisras* ir *gaisras*. Prieveiksmiai *ten, toli*, prielinksnis *už* nurodo, kad apibūdinamas vaizdas yra toli horizonte. Šis aprašymas kuriamas pasitelkiant regimąsias detales, o paskutiniame sakinyje remiamasi ir girdimąja detale, iš kurios suprantama, kad artinasi audra.

Kitas audringos gamtos aprašymas randamas novelėje „Pažaislio vienuolyno legenda“, pateikiamo vaizdo laikas – vasara, kai bažnyčioje besimeldžiantys novelės veikėjai pastebi atėjusią audrą:

1. *Lauke siautė audra. Žaibas švietė po žaibo, perkūnas griaudėjo po visus dangaus kraštus ir nykiai dundėjo po tamsiais kupolo skliautais. Pro psalmių žodžius girdėjai, kaip lietus čiurkšlėmis pila į stogą ir latakais liejasi ant žemės. Vėjas lenkė ir blaškė medžius, ir liepos vaitojo, lyg būtų gyvos. (194)*

Pirmuoju sakiniu įvardijamas pagrindinis reiškiny, o tolimesniuose sakiniuose sukonkretinama, kas vyko audros metu. Vartojant regimąsias ir girdimąsias detales kuriamas labai stiprios audros vaizdinys. Antruoju sakiniu kuriamas dinamiškas ir grėsmingas vaizdas, skaitytojui nesunku įsivaizduoti žaibavimo intensyvumą, griustinio stiprumą. Prieveiksmis *nykiai* ir būdvardis *tamsus*, *-i*, aprašymui suteikia dar daugiau niūrumo. Aprašymas toliau kuriamas remiantis girdimosiomis detalėmis. Iš veiksmažodžio *pilti* ir daiktavardžio *čiurkšlė* suprantama, kad lijo taip pat labai stipriai, girdima, kaip lietus krenta ant stogo ir leidžiasi latakais žemyn. Toliau pereinama prie vėjo, kuris taip pat turėjo būti labai stiprus. Girdimas liepų girgždėjimas įvardijamas veiksmažodžiu *vaitoti*, taip sukurama personifikacija. Paskutiniu sakiniu siekiama skaitytojui sukelti gailestį, pavartojus palyginimą *lyg būtų gyvos*. Visas aprašymas, daugiausiai remiantis girdimosiomis detalėmis, yra niūrus, grėsmingas, bet kartu ir gyvas, dinamiškas, o tai jam suteikia veiksmažodžių gausa.

Dar vienas aprašymas randamas novelėje „Upė teka“, tai vienintelė novelė, kurioje kalbama pirmuoju asmeniu. Šiame tekste taip pat kuriamas niūresnis, labiau bauginančios ir paslaptingos gamtos vaizdas:

1. *Giria buvo tuščia ir nyki. Dingo iš čia vasaros klegėjimas, jauni šauksmai ir eiklūs žingsniai. Pūtė šalti vėjai. Jų siūbuojamos, gūdžiai ir vienodai ošė medžių viršūnės, - kažkokią ilgesio ir nerimo pilną giesmę, ateinančią iš anapus Nemuno, iš kitų laukų ir šilų. Ir vaidenos, kad toji giesmė lekia per Lietuvos žemę, per kaimus ir laukus, kažkokį neramų gandrą nešdama. (227)*
2. *Pasukau į Nemuno pusę. Tenai, prie pat vingio, gali matyti Pažaislio bažnyčią – kaip ji kyla iš žaliuojančių girių, iškilniai pasirėmusi ant medžių viršūnių. Upė tekėjo didelė ir ori, drumsdžiama rudeninių vėjų. Nuo pat tilto ji buvo pilna sielių. Rudi ir apsilaupę, jie plūduriavo srovėje, privaryti prie kairiojo kranto. (228)*

Jau iš pirmojo sakinio suprantama, kad pateikiamas vaizdas bus nykus. Nors tiesiogiai nėra įvardijama, tačiau iš antrojo sakinio galima suprasti, kad metų laikas buvo ankstyvas ruduo, kadangi girioje pasigendama *vasaros klegėjimo*. Iš daugiskaita pavartoto daiktavardžio *vėjas* galima

suprasti, kad rudens dienos buvo itin vėjuotos. Vėjui priskiriamas požymį nusakantis būdvardinis epitetas *šaltas, -a*. Iš tolesnio sakinio suprantama, kad vėjas turėjo būti labai stiprus, kad nuo jo siūbavo medžiai. Prieveiksmiu *gūdžiai* sustiprinamas niūrumo vaizdas. Girdimąja detale siekiama kiek išgąsdinti skaitytoją sukuriant mistišką, paslaptinę aplinką. Novelės veikėjo girdimas niūrus medžių ošimas suliginamas su ilgesinga ir nerimo kupina giesme. Tokia užuomina sužadinama skaitytojo vaizduotė. Paskutiniame sakinyje hiperbolizuojamas medžių ošimo garsas, kuris tarytum skamba per visą Lietuvą. Pirmame aprašyme daugiausiai remiamasi girdimosiomis detalėmis. Novelės pabaigoje tą niūrią ir gailią giesmę galima priskirti pagrindinio veikėjo sutiktam vyrui, kurio sūnus prieš dvidešimt trejus metus nuskendo Nemune ir kurio tėvas vis dar ilgisi bei gedi. Antrame aprašyme remiamasi regimosiomis detalėmis. Iš prieveiksmio *tenai* suprantama, kad vėl žvelgiama priešais į tolį. Atkreipiamas dėmesys į Pažaislio bažnyčią, o siekiant sukurti gyvesnį vaizdą bažnyčia personifikuojama: *ji kyla pasirėmusi ant medžių viršūnių*. Dinamiškumo aprašymui suteikia paminima upė, kuri apibūdinama būdvardiniais epitetais *didelė* ir *ori*, pastaruoju epitetu upė personifikuojama, kadangi būdvardis *ori*, kurio reikšmė „turintis vidinės pagarbos, jaučiantis savo vertę“ (DLKŽe), yra vartojamas kalbant apie žmones.

Taigi, šiuose aprašymuose dažniausiai vaizduojamas niūrus, lietingas, ūkanotas ruduo. Vyrauja tamsios, niūrios spalvos, neretai šiuose aprašymuose kuriamas bauginantis, paslaptinis vaizdas. Vartojamos personifikacijos taip pat suteikia aprašymams gyvumo, tačiau tas gyvumas šiuo atveju labiau gąsdinantis, grėsmingas. Dažnai vaizdams perteikti pasitelkiamos girdimosios ir regimosios detalės, o vaizdai stebimi žvelgiant į tolį.

IŠVADOS

1. Pasaulinėje kalbotyroje aptinkama daug skirtingų tekstų tipų klasifikacijų. Lietuvoje išskiriami trys pagrindiniai tekstų tipai – pasakojimas, aprašymas ir samprotavimas, nors kai kurie lietuvių kalbininkai siūlo papildyti tekstų tipų sąrašą išskiriant vienokius ar kitokius tekstus.
2. Moterų aprašymuose išryškėja diferencijavimas pagal amžių. Pagal surinktus pavyzdžius buvo išskirti jaunų ir senų moterų aprašymai. Vaizduojant bet kokio amžiaus moteris didžiausias dėmesys kreipiamas į akis. Moterų paveikslams kurti pasitelkiama du modelius: jaunos moterys vaizduojamos gražios išvaizdos, tačiau kenčiančios, suvargusios bei nuskriaustos, tokios ir jų akys – kupinos skausmo, vargo, kančios ir baimės. Vaizduojant senas moteris detalizuojama jų išvaizda, aptariama prasta sveikata, ypač dažnai minimas sunkus jų vaikščiojimas, kaulėtos rankos, kuprota nugara, pageltusi oda, tačiau, priešingai nei vaizduojamų jaunų veikėjų, senų moterų akys yra gyvos, spindinčios, skaisčios, judrios. Taip autorius nori parodyti, kad nerimą jaunosoms moterims kelia bauginanti, nežinoma ateitis, o vyresnės (senos) moterys daug patyrusios, jų niekas nebebaugina, tai atsispindi ir jų gyvose, spindinčiose akyse.
3. Aprašant moteris paprastai pirmiausiai paminimas bendras vaizdas (apytikslis ūgis, kūno sudėjimas, eisena ar aprangos detalė), po to pereinama prie galvos: dažniausiai paminimi plaukai, išskiriamas koks nors ryškesnis veido bruožas ir pereina prie svarbiausios detalės – akių.
4. Novelėse aprašomi aukštesniam ir žemesniam socialiniam sluoksniui priklausantys veikėjai vyrai, kurių daugumas yra vyresnio amžiaus. Vaizduojami kaimo vyrai yra suvargę, dažniausiai atkreipiamas dėmesys į jų skurdžią aprangą, taip pat į tam tikrus fizinius trūkumus: randus, kupras, rauplėtus veidus. Šiais aprašymais perteikiama vaizduojamo meto dvasia, kai kaimo žmonės gyveno vargingai, dirbo sunkius fizinius darbus (tai atspindi ir veikėjų fizinė būklė). Kiek kitokie vaizduojami aukštesnio socialinio sluoksnio vyrai – mokytojai, kardinolai, kunigai, klebonai, zakristijonai. Kiek kitokie vaizduojami aukštesnio

socialinio sluoksnio vyrai – mokytojai, kardinolai, kunigai, klebonai, zakristijonai. Didžiausias dėmesys kreipiamas į šių vyrų prabangią aprangą ir nepriekaištingą išvaizdą, be to, šie vyrai vaizduojami kaip dori, kuklūs ir geraširdžiai.

5. Kaimo vyrų aprašymo modelis panašus į moterų aprašymo modelį: dažniausiai pradedama nuo bendro vaizdo (užsimenama apie ūgį, kūno sudėjimą, eiseną), aptariama vargana apranga ir pereinama prie veido (paprastai paminint vieną kitą ryškesnę detalę). Panašiai vaizduojami ir aukštesnio socialinio sluoksnio vyrai, tik jų aprašymuose didesnis dėmesys skiriamas prabangiai aprangai.
6. Aplinkos aprašymais siekiama ne tik supažindinti su novelių veiksmo vieta, bet ir sukurti tam tikrą nuotaiką. Kai gamtos aprašymais stengiamasi perteikti džiugią nuotaiką, vyrauja šviesios spalvos – dažniausiai vaizduojamas pavasaris, bundanti gamta personifikuojama. Vaizduojant niūrią aplinką siekiama parodyti, kad gamta gali būti paslaptinga ir bauginanti. Šiuose aprašymuose vyrauja tamsios spalvos, dažniausiai aprašomas vakaras arba naktis, vaizduojama aplinka dažniausiai apsunkina novelės veikėjo kelionę.
7. Veikėjų aprašymai paprastai kuriami remiantis regimosiomis detalėmis, o aplinkos aprašymai dažniausiai kuriami remiantis girdimosiomis ir regimosiomis detalėmis, kartais pasitelkiamos ir uodžiamosios detalės.

ŠALTINIS IR LITERATŪRA

Vaičiulaitis A. *Popiežiaus paukštė. Rinktinės novelės*. Vilnius: Baltos lankos, 2001.

1. Alaunienė Z. „Struktūriniai teksto tipai ir mokykliniai rašiniai šiandien“. *Gimtas žodis*. Nr. 11, 2011. p. 8–16. Prieiga per internetą: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367183229367/DS.002.0.01.ARTIC>>, žiūrėta [2018-05-30].
2. Alaunienė Z. „Teksto sandara: tipologijos problemos“, *Teksto charakteristika*, Teminis rinkinys, II papildytas leidimas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 13–14.
3. Alaunienė Z. „Teksto semantinis branduolys, klasifikacija ir struktūra“. *Filologija*, Nr. 14. 2009, p. 5–13. Prieiga per internetą: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367167933498/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>, žiūrėta [2018-05-30]
4. Bankauskaitė-Sereikienė G. „Medžio simbolika Antano Vaičiuliaičio novelėse“. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 13, 2011, p. 158–171.
5. DLKŽe – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 7-as pataisytas ir papildytas leidimas. Stasys Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012. Prieiga per internetą: <<http://lkiis.lki.lt/dabartinis>>, žiūrėta [2018-05-30].
6. Gaivenis K. Keinys S. *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa, 1990.
7. Labutis V. „Dėl tekstų skirstymo ir apibūdinimo“. *Teksto charakteristika*, Teminis rinkinys, II papildytas leidimas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 10–13.
8. LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*. T. 1–20. Redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. red.), ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/dzl.php?12#top>>, žiūrėta [2018-05-30].
9. Macienė J. *Deminutyvų stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
10. Morkūnas K. *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Antrasis patikslintas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
11. Nauckūnaitė Z. „Argumentavimas tekstų tipų sistemoje“. *Žmogus ir žodis*. Nr. 1, 2005, p. 17–21. Prieiga per internetą:

- <<http://www.biblioteka.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/didaktinelingvistika/2005/nauckunaite.pdf>>, žiūrėta [2018-05-30].
12. Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2002.
 13. Paulauskas J. *Frazeologijos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.
 14. Poškvienė I. „Teksto tipų dermė Romualdo Granausko romane „Rūkas virš slėnių“. *Gimtasis žodis*. Nr. 10, 2013, p. 29–37.
 15. Ramonaitė V. *Rinkiniai raštai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2010.
 16. Satkauskytė D. „Peizažas, likimas ir subjektas Antano Vaičiulaičio romane *Valentina*“. *Colloquia*, 2008, p. 11–26. Prieiga per internetą: <http://www.llti.lt/failai/Nr20_02_Satkauskyte.pdf>, žiūrėta [2018-05-30].
 17. Sirtautas V. „Bendrieji teksto teorijos klausimai“. *Teksto charakteristika*, Teminis rinkinys, II papildytas leidimas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 6–9.
 18. Sirtautas. V. „Iš teksto teorijos“, *Rinkiniai kalbotyros straipsniai*, Šiauliai: Šiaulių unoversiteto leidykla, 2001, p. 44–57.
 19. Tidikytė L. *Būties harmonijos ilgesys*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.
 20. Vaitiekūnas D. „Aprašymas romane: Broniaus Radzevičiaus „Priešaušrio vieškeliai“. *Žmogus ir žodis*. Nr. 2, 2001, p. 35–39.
 21. Vaskelienė J. „Antano Vaičiulaičio novelės „Viduodienis kaimo smuklėj“ lokacija“. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 15, 2012, p. 95–105. Prieiga per internetą: <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367190224390/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>, žiūrėta [2018-05-30].
 22. Vaskelienė J. *Trumpas teksto lingvistikos žinynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2007.
 23. Vosylytė K. B. *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas*. Vilnius: „Mokslas“, 1985.
 24. Župerka K. *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 1997.
 25. Бабенко Л. Г. *Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа*. Москва: Академический проект, 2004.
 26. Филиппов К. А. *Лингвистика текста. Курс лекций*. Санкт-Петербург: Издательство С.-Петербургского университета, 2003.

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: Antanas Vaičiulaitis, aprašymai, moterys, vyrai, aplinka

Baigiamojo bakalauro darbo tema – „Antano Vaičiulaičio novelių aprašymai“. Darbo objektas – Antano Vaičiulaičio veikėjų ir aplinkos aprašymai rinktinėje novelių knygoje „Popiežiaus paukštė“. Darbo metu buvo siekta išanalizuoti Antano Vaičiulaičio novelių rinktinės „Popiežiaus paukštė“ aprašymus. Tikslui pasiekti buvo išsikelti tokie uždaviniai: 1) aptarti teorinę aprašymų specifiką; 2) surinkti aprašymus ir juos suklasifikuoti; 3) išanalizuoti aprašymų vaizdavimo tipus ir modelius; 4) aptarti vartojamas stiliaus figūras. Išrinkti aprašymai pagal pobūdį suskirstyti į tris grupes: vyrų, moterų ir aplinkos (gamtos). Išanalizavus pavyzdžius nustatyta, kad vaizduojant moteris svarbiausia detalė yra jų akys. Pagal tai pastebimas ryškus moterų skirstymas pagal amžių: jaunos moterys vaizduojamos gražios, tačiau kenčiančių, pavargusių akių, o senos moterys priešingai – ligotos, tačiau gyvomis, spindinčiomis akimis. Novelėse taip pat ryškus vyrų diferencijavimas pagal luomus: pirmajai grupei priskiriami vargingi kaimo darbininkai, atkreipiant dėmesį į jų menkus drabužius, nuo darbo išsekintus kūnus; antrajai grupei priklauso prabanga tviskantys aukštesnio luomo vyrai, kurie yra gražūs ir sveiki. Aplinkos aprašymais, kuriuos sudaro gamtos vaizdavimas, ne tik supažindinama su veiksmo vieta, bet ir kuriama emocinė įtampa.

SUMMARY

Key words: Antanas Vaitulaitis, descriptions, women, men, environment.

The theme of the final bachelor's thesis is "Short stories by Antanas Vaitulaitis". The object of research is Antanas Vaitulaitis' characters and environmental descriptions in the collection of novels "The Pope's bird". The aim of research was to analyze the descriptions of his novels collection "The Pope's Bird". To achieve the goal, the following tasks were set out: 1) to discuss the particularity of theoretical descriptions; 2) to collect and classify these descriptions; 3) to analyze the descriptions types and models; 4) to discuss the used style shapes. Selected descriptions are divided into three groups according to the characters: men, women and the environment (nature). After analyzing the samples, it was found that the most important detail in the representation of a woman is their eyes. According to this, there is a marked division of women by age: young women are depicted as beautiful, but suffering, with tired eyes, while old women, on the contrary, are diseased but alive with shimmering eyes. There is also a sharp differentiation of men in these novels, according to their status: the first group includes poor rural workers, paying attention to their poor clothes, exhausted bodies after hard work; the second group includes luxury-looking men with higher status, who are handsome and healthy. Environmental descriptions, consisting of representing nature, not only introduce the place of action, but also create emotional tension.

METRIKA

Indrė Genytė, *Antano Vaičiulaičio novelių aprašymai. Bakalauro darbas*, vadovė doc. dr. Jolanta Vaskelienė, Šiaulių universitetas, Humanitarinė katedra, 2018, 46 p.

BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION

Indrė Genytė, *Descriptions of Antanas Vaičiulaitis novels. Bachelor thesis*, academic adviser Assoc. Prof. Dr. Jolanta Vaskelienė, Šiauliai University, Department of Humanities 2018, 46 p.

PRIEDAI

Moterų aprašymai:

1. *Tai pasakiusi, ji patraukė aukštyn sijoną, pro kurį per gerą plaštaką kyšojo antras, daug ilgesnis už pirmąjį, ir jau žeme vilkosi. Ant vatinės, nuo nešiojimo žvilgančios jupos užsitraukė skrandą ir užsegė vienintelį branktelį. Apsivyniojo galvą didele skara, apsiavė klumpėmis ir kaukšėdama per molinę aslą, krypuodamas kaip antis, išsvyravo į lauką. (22) Teta savo senio laukė žvairuodama pro akinius, kurie turėjo tik vieną stiklą ir buvo nusmukę ant paties riestos nosies galiuko. (24)*
2. *Ji buvo liesa ir pageltusi moteriškė, su aukšta kakta. (60) Kai ji prisiartino ir pagarbino Dievą, Matas regėjo prieš save senutę, amžiaus prilenktą prie žemės. Rankoj laikė ji lazda, beveik lygią su savimi. Apsigaubusi didele skara, užtraukta ant kaktos, ji nešėsi rožančių ir meldėsi kelyje. (63) Ji atrodė jam tokia didelė ir galinga su taja į sniegą tvirtai įsmeigta kaip kokio vyskupo lazda. (64)*
3. *Anoji senė ragana, kuri būrė iš žolių, iš vėjo ir žvaigždžių ir buvo dešiniąja akim žliba, plepėjo, esą apakusi kaip tik nuo tų broliuko žiežirbų. (67)*
4. *Aukšta ir laiba, nieko nesakydama stovėjo ten duktė. Ji klėstėsi skarą. Jos plaukai smuko ant smilkinių. Ji buvo pikta. (74)*
5. *Prie girnų, ant paristo maišo bulvių, sėdėjo Adelė, atlaši, sudėjusi rankas ant kelių. (87) Buvo tai jauna mergina, su įtemptais plaukais ant kaktos, su ryškiais žandikauliais ir kiek įkypomis akimis, kurios dabar buvo nukilusios kažkur toli [...]. (87) Stovėjo prie staktos nedidukė, su ilgu ir pažemėj išsiskėtusiu sijonu, kaip ir pridera ištekėjusiai moteriai. (99)*
6. *Vieną gegužės vakarą kolonijose į tetos Žvirblinės trobelę įsmuko viešnia, su užtraukta skarele ant akių ir su gniužulėliu glėbyje. (113) [...] plaukai jos juodi kaip varnos sparnas, o akelės mėlynos kaip vosilkėlės, o visa tiesi kaip ta pušėlė girioj, ir geruos namuos auginta. Tik tie veideliai tokie įdubę, nuverkti. (114)*
7. *O pati Ievutė, po tiekos amžiaus pati jau didžiai sena, sukunkusi, guodžiojosi viena likusi šioje žemėj (121-122) O jinai (Ievutė) kiūtino, tūpčiodama ir gumbuota lazda pasiramsčiuodama. Ir ji pati buvo kaip ta lazda: gruoblėto, rauplių sugadinto veido, stambia nosimi ir labai žydromis tartum kokios mergaičiukės akimis. Jos rankos buvo kaulingos, su dideliais krumpliais. Vienoje laikė apgniaužusi savo kuoką, antroje nešėsi maldaknyges. Dabar Ievutė buvo jau ne tokia skubri. Nuo pernai metų jai vis kojas gėlė ir gyslas pakinkiuose sutraukė: dėl to ir gūrinio taip lyg tūpčiodama, į kuprą susimetusi. (124)*
8. *Vieną pavakarę prie švento Pankracijaus vartų Romoje sėdėjo moteriškė su narveliu rankoje. Buvo ji sena, pražilusi, tamsaus ir raukšlėto veido. Bet jos akys buvo gyvos, judrios ir kaip du juodi vabalai bėginėjo tarp žmonių. (160)*
9. *[...] po liepa jis pamatė aukštą ir liekną moterį, vilkinčią melsva suknele. (215) Ji slinktelėjo, ir tiršti jos plaukai prisilietė jam prie skruosto. Tiesiai ir atvirai čia pat į Justiną žvelgė žydros, kiek gailios akys, nuo kurių bėgo smulkios raukšlėlės, dingdamos po plaukų sruoga. Tos akys buvo mielos ir, kaip Justinui pasirodė, žiūrėjo drąsiai ir sutikdamos. (218)*
10. *Taip, prieš jį buvo Vieversiuokė, ta maža ir skubri anų dienų mergaitė, bet sykiu ir kita: ūgtelėjusi, rimtesnė, jauna moteris, truputį pavargusiu veidu, dar gražesnė ir brangesnė. (222) Ant jos piršto nuo nusileidžiančios saulės raudonas kaip kraujas sužvilgo vedybų žiedas, storas, auksinis. (223) Į Justiną žiūrėjo tamsiai mėlynos, gilios ir graudžios akys, jo Onutės akys. (223)*

11. Sučiužena lovoje šiaudai, ir motušė vėl atgula. Jos pirštai tokie išdžiūvę, lyg šleivutės. Nuo rudens liegsta ir menksta jinai, ir tik akys spinkso lyg du žiburiukai. (238)
12. Prieš jį stovėjo maža, smulki moteris, kurios žili plaukai taršėsi iš po skarelės. Apsirengusi ji buvo švariai, lyg keliautų į svečius ar į šventę, ir iš raukšlėto veido tiriančiomis akimis žvelgė į budėtoją. (247)
13. Visa ji buvo juoda: vilkėjo juodą suknią, ryšėjo juodą skarelę, buvo juodbruva ir turėjo juodas kaip vabuolės akis. (252)

Vyrų aprašymai:

1. Per girią keliavo žmogus. Jis avėjo plačiais aulais pušnis, aksomo kelnes, vilkėjo tokį pat švarką ir kas žingsnis raudona skepetaite šluostėsi veidą. (7)
2. Saulėje kaitinosi šeimininkas ir tingiai glostė savo barzdą, lig juosmens nusidriekusią ir kaip smala juodą. (7)
3. Tas, kur ten kalbėjo, buvo kokių keturiasdešimt metų vyras, siuvėjas, gyvenęs po tuo pačiu stogu su teta. (18)
4. Bet į teisėją įsmeigė ji akis kaip į žvaigždę: koks jo balsas, kokie jo krustelėjimai. Ir barzda! Apsivilkęs jis it koks kanauninkas, ir štai jis baksnoja raudonu pieštuku į stalą, timptelia ausies grybelį. (19)
5. Tuo tarpu iš kelio namų link pasuko Galaitis, jos diedas. Jisėjo labai lėtai, šlepsėdamas, nes senatvėj kojų nepavilko. Ejo, už savęs, plačiuose laukuose, žliugiamame sniege nušliauždamas dvi ilgas ilgas vėžes. Sveikas jo veidas buvo skaisčiai raudonas nuo paskutinių spindulių ir vėjo, kuris jį visą kelią lydėjo, čia švilpdamas krūmokšniuose, čia pakeldamas sėmėgos skverną, tai vėl kedendamas sidabrinčius plaukus, iš zuikinės kepurės kyšančius. (23-24)
6. Buvo tai dar jaunas vyras su trumpa skrandute, raudonu, apvaliu kaip obuolys veidu ir greitomis akimis. (25)
7. Ją pjauti atėjo du vyrai. Pirmasis buvo jau pagyvenęs. Jo kakta sunkiai dribo ant akių, per jo kairį žandąėjo randas. Antrasis, jauniklis, nuolat krapštė didelę, atsikišusiu pakaušiu galvą, o jo nosis buvo taip įlenkta, jog atrodė, kad ją kas tyčia įspaudė per vidurį. (28) Randas jo veide paraudo, kakta dar labiau nudribo ant akių. (31) Jis buvo sušilęs, kakta išprakaitavus, o burna buvo pražiota. (33)
8. Iš laukų parbėgęs šuva meilinosi prie Jokūbo, kuris pasikišo po apsiaustu smuiką ir pasuko į kelią. Nuleidęs galvą, užsidėjęs suglamžytą kepurę, diržu susiveržęs atbrizgusias kelnes, jis klampojo rudens vakarą [...] (36)
9. Prieš duris vežime sėdėjo aukštas senis su odos kepure ant galvos ir, į šoną pasviręs, klausėsi pamokslo. (41) Jo galvos dabar nedengė nei toji keista kepurė ir nei vienas plaukas, o jo tamsus veidas buvo raukšlėtas kaip džiovinta slyva. (44)
10. Matas žengė atlašus. Šiame žiemos pusiautamsy jo įkritusios akys, žandų įdubimai priminė juodas dėmes. Su pjūklų ir kirviu po ranka, su krepšiu ant strėnų, jis keliavo aukštas, įsižiūrėjęs į laukų platybes [...]. (60)
11. Jisėjo palinkęs į pryšakį, ilgomis, nukarusiomis rankomis, ir kalbėdamas vis kreipė savo didelį veidą į Matą, tartum norėtų kiauurai žmogų perprasti. (60)

12. *Pro vyskupą Kristupą buvo jau prakūprinę daug žilų metų ir sugulę į dulkėtus savo grabus. Ir jis pats nebuvo toks eiklus kaip seniau. Vyskupystę atidavė įpėdiniui, o pats, šarmuotas nuo amžiaus ir sulinkęs nuo gerų darbų [...].* (67)
13. *Iš rūkų išlindo vyras. Jis vilkėjo skrandą, buvo vienplaukis ir basnirčias. Iš jo klumpių kyšojo šiaudų gniūžtė. (84) Jis į suveltą savo galvutę gerai įsidėjo purvinus jo batus, didelę ir ant akių užgriuvusių kaktą ir juodą, baltai dryžuotą skarelę ant kaklo (87) Tasai „jos brolis“, iš pažiūros toks sunkus ir nerangus, buvo geras žmogus ir žinojo daugybę dalykų. Tačiau kada jis veidu atsigręždavo į žiburį, kairiajam žande buvo toks randas, kuris kvatojantis prisrūdavo kraujo. (89)*
14. *Įėjo Strapuolėno Jeronimas. Aukštas, sukunkęs per pečius ir pilko, rauplėto veido, svečias nusivožė kepurę ir iš padilbių pažvelgė į visus [...]. Jeronimas ištiesė savo nugarą, nors per mentes vis tiek pasiliko lyg kuprotas. Bet tai buvo tik stambūs, išsišovę kaulai nuo ilgo vaikščiojimo nukarinus galvą. (143) Strapuolėno Jeronimas atsisėdo. Kaulingomis, suskirdusiomis rankomis jisai sugniaužė kepurę ant kelių ir nunėrė akis į grindis, ties moliu apskretusių savo klumpių galais. (144)*
15. *Čia prasivėrė durys į kardinolo kambarius, ir jose stovėjo aukštas, dailia barzda ir ilgais ūsais vyras. Jis buvo labai šauniai išsipuošęs, visas mezginiais apvadžiotas, o jo kardo makštys buvo auksu apkaustytos ir dar turėjo rankenoje brangakmenio akį, kuri žioravo prieblandoje. (162) Jie kaio apglusę žiūrėjo į aukso apvadžiones jo drabužiuose, į mezginių rankogalius ir į kepurę, kuri buvo panaši į laivelį. (162)*
16. *Klebonu į Žaliąją atkėlė kunigą Pranciškų Svirplelį, kurio niekas čia lig šiol nebuvo nei girdėjęs, nei matęs. (188) Šventesnės moterys neilgai laukus iššniukštinėjo, kad žmogus jis buvo švelnus kaip pūkas, pamaldus kaip nežinia kas, o jau geras gerutėlis kaip patsai Dievo angelas. [...] Pamokslus šaukė malonius ir tokius jau graudžius, kad net ir jam pačiam ašara ištrykšdavo. Bet pamokslai atskleidė vieną jo spragą: gerasis mūsų klebonas buvo šveplas ir Dievo žodžius bylojo lyg švilpiniuodamas. (189)*
17. *Zakristijonu jis iš Naumiesčio parsivežė žinomą zanavykų davatkiną Izidorių Čiaučioną, žmogų irgi be priekaištų, nebent tai, kad jis buvo gerokai žlibas ir kad žiemą bei vasarą dėvėjo kažkokią istoriniu, nesudilinamu surdutu. Be to, jis lyg ir nemokėjo vaikščioti, o vis bėginėjo tūpčiodamas per kelius ar trepinėdamas lyg pelytė. (189)*
18. *[...] prie durų išvydo žmogų, susitraukusį nuo lietaus. Vyras augalotas ir sunkus, klusniai nudribo ant suolo. (195) apsiaustas be rankovių, užsimetamas ant pečių ir susegamas ant krūtinės; ilgas juosta suveržtas švarkas iš muravinės gelumbės; skrybėlė su plunksna, kuri buvo šapia. Ant kojų mūvėjo pušnis, kurias vienuoliai dabar jau buvo nutraukę ir pažliugusias pastatė kertėje. Daugiau jis nieko ir neturėjo, išskyrus ryšulį ir lazda. (195) Šio skruostai pamažėle atsigavo ir buvo skaisčiai raudoni, o visas jisai atrodė tokis stambus – plačių rankų, drūtų pečių ir apžėlęs vešlia barzda. (195)*
19. *[...] iš traukinio lėtai lipo vyras, apie kurį, pažiūrėjęs į veidą, nieko nebūtum galėjęs pasakyti: jaunas ar jau pagyvenęs, iš kurios vietos atvykęs ar kokį darbą dirba. Buvo tai veinas iš tų kiek padribusių veidų, kurie atrodė niekados nebuvo maži ir linksmi ir niekados nematę pavasario. (210) Čia pat perone jis rūpestingai segiojosi kailiuku pamuštą paltą, užsidėjo zuikinius antausius, sukamšė kelnų galus į vilnones kojines ir užsimovė kumštines pirštines. Taip iš anksto apsiglamžęs nuo speigų, liaudies mokytojas Justinas Vingrelis,*

nulenkęs galvą ir pasitursinęs, kaip kartais vaikščioja senyvos bobulės, nė kiek nesidairydamas nugūbrino per didelę stotį [...]. (210)

20. Jis buvo kažkaip susikūprinęs, lyg susigūžęs savyje, ir aš negalėjau matyti jo veido. (228) Jis išgirdo mano žingsnius ir pakėlė akis. Tos akys buvo labai mėlynos, tokios žydros – ir lyg paklaikusios. Į mane jos žiūrėjo baukščios, didžiai gailingos ir lyg priekaištaudamos, kam aš štai sudrumsčiau jo svajonę. Jis žvelgė, lyg pakirdęs iš savo sapnų, lyg atėjęs iš kažkur toli, – iš ten, kur nešvilpavo liūdni rudens vėjai. (229) Dabar aplink jo akis buvo pilna raukšlių, kaip ir visas jo apysenis, smulkus ir liesas, vėjų nugairintas veidas. Jo balsas buvo ramus ir geras, tik toks tolimas, lyg klydinėjęs seniai dingusiose vasarose. (229)

Aplinkos (išorės) aprašymai:

1. Greitai slinko debesys, vėtra artėjo, medžiai sušlamo, suūžė. Pirmi stambūs lašai nukrito ir vėl nustojo. Lauke buvo girdėti neaiškus ošimas. Kregždės, lyg juodi skuteliai, klykaudamos lėkė pavėjui. Paskui susyk, tartum debesys būtų prakiurę, lyg aukštai tvenkiniai būtų atsivėrę, pliūptelėjo smarki liūtis. Perkūnas trenkė po perkūno, žaibas plieskė po žaibo. Lietuje giria atrodė kaip į šėmas marškas įvyniota. (13)
2. Iš debesų išsinėrė saulė, linksma, išprausta. Medžiai, krūmai ir gėlės stovėjo gaivūs, nauji, tokie vaiskūs, lyg tik šiandien sukurti. Prie žemės priplaktos žolės kėlėsi, balos blizgėjo ir upeliūkščiai pasišokinėdami, vingriuodami skubėjo į slėnį. (13)
3. Šendriškis su vienuoliuėjo per kvepiančią liepyną. Už jo rado upelį. Ne, dabar, po liūtis, čia buvo tikra upė, išsiliejusi į pievas, sukuriuojanti, nešanti šakas, krūmokšnius, šokinėjanti per akmenis ir su įnirtimu puolanti krantus. (13)
4. Po dviejų savaitių lysės sužėlė. Augo ten ne tik barščiai su kopūstais, bet ir visokių žolių. Antra daržo pusė neravima apžėlė, ir balandos ėmė svogūnus, morkas stelbti. Atrodė, kad ten kas įsiveisė garstukų ir kiejų, o ne salotų su agurkais. (16)
5. Gėlėtą liepos mėnesio dieną, kai toli, gale lygumų, tekėjo saulė, teta ir Andrius išėjo į teismą. Nakties gaivumą dar jautei ramunėse ir pienėse ir rytmečio vėsime. Pakeliui juodu matė, kaip javai jau plaukia, kaip viskas auga ir kyla į dangų, kur čireno vyturiai. (19)
6. Nuo stogo lašnojo. Sąslavyne kapstėsi kelios kuosos, juodos kaip anglis. Aukštai ore kabojo pavasaris, dar nematomas. Dar nesprogino jis skardžiuos karklų, bet jį jutai drumstuose vėjuose ir žvirblių čirškėjime. (22)
7. Kieme stovėjo šulinys. Jis buvo senas, su apirusiu akmens rentiniu, kurio plyšiuose augo žolė. Žemai vandeny plūduriavo keletas lentgalių ir, iškišusios galvas, tupėjo varlės. Ten dar mirko nukritusių lapų ir gyveno juodu, su rausvomis kojytėmis vabalų. (28)
8. Lauke jau buvo sutemę. Tarp juodų debesų kartais dar sužėruodavo dangus. Vėjas švilpė ir šiaušė šiaudinį stogą. Ties kojomis šnerėjo lapai. (36)
9. Pro langą šmestelėjo kregždė. Toli, ant Apsireiškimo kalvos, žydrame danguje snūduriavo debesėlis. (41)
10. Pačioj viršūnėj ten kyšojo didelė uola, pakėlus galvą, lyg bijodama nupulti į prarają. [...] Iš tos vietos žemyn puolė didelė gelmė, ir buvo matyti apačioje kloniai su miestais. (55)
11. Kur tik akys siekė, visur jis regėjo sugulusias eiles pušų ir eglių, begalinę srovę rudų ir sakuotų rąstų. Buvo vaiski mėnesienos naktis. Kaimynijoj gūdžiai kaukė šuva. Žvaigždės aukštai buvo stambios ir drebėjo kaip benukrentą rasos lašai. (60)

12. Aplinkui buvo lyguma, toli ten atrėmusi į juodą girių ruožą ir į gilų dangų, kur stambios žvaigždės drebėjo. Nieko čia neaugo, vien tik samanų kupstai po balta pluta. Kur ne kur stiebėsi nušiuręs lendrių ir švendrių kuokštelis, nespėjęs nugriūti į liūną ir likęs speigams ir šiaurės vėjams. Vietomis styrojo trumpi ir stambūs stagarai, apsisagstę lediniais spygliais, kurie užgauti trupėjo ant žemės. Ir akių tiesumu buvo įmintos pėdos – vienur giliau ir su apšalusiais kraštais, kitur lengvos ir vos įžiūrimos. (63)
13. Juoda debesų siena jau buvo pakilusi ir stūmėsi prie mėnulio, šalto ir bailaus tose erdvėse. Debesies viršūnė buvo išsitaršiusi, ir štai vienas skystas jo pluoštas perbėgo per mėnulį. (63)
14. Išaušo diena, pilna mėlyno dangaus, kai medžiai nerimo beatžengiant pavasariui. Vanduo gurgėjo upeliukuose, o žvirbliai krūmuose mušdamiesi rėkė. (71)
15. Lauke buvo šviesiau. Vakaruose, toli ten prie slėnio krašto, buvo praplyšęs juodas debesys: dangus pro jį žioravo ir raudonavo taip liūdnai ir graudžiai. (75)
16. Apačioje juodavo upė. Dabar ji buvo plati, išsiliejusi į lankas. Kaime jau degė žiburių. [...] miško prieš save ji nematė. Jisai buvo juodas, išvien susimaišęs su debesimis. [...] Ant kelio telkšojo balos, drumstos ir nešvarios lyg purvinos paklodės. Dumbblas tryško jai iš po klumpių. (76)
17. Girioje Teresė atsiduso. Jautėsi ji čia lyg kokiame name. Vėjas šniokštė ir draskėsi viršūnėmis. O apačioje nebuvo to šėlimo. Tik retkarčiais įsiverždavo sūkurys. Tvokstelėdavo ir vėl dingdavo. Medžiai ošė ir gaudė taip didžiai, kad senelei darėsi ilgu ir šiurpu. (78)
18. Priešais telkšojo bala. Ją reikėjo pakrūme aplenkti. Erškėtis strigo prie sijono. [...] Iš medžių švokštimo jinai suprato, kad dabar patekusi į eglyną. Eglės, nukarusios ligi žemės, visados ją baugino. (79)
19. Vieną ūkanotą rudens vakarą iš Šmaikštyinės į Intiklės pusęėjo žmogus [...] buvo tokia dumblynė, kad jo batai apsisivėlė moliu ligi pat aulų viršaus. Matyti jis nieko nematė, nes migla buvo taip tiršta, kad už poros žingsnių jau nyko medžiai. (82)
20. Po valandėlės ėmė ryškėti du pilki šmorai vidury kelio. Lėtai ir sunkai nėrėsi arklių galvos, įtemtos piršys ir šlapios nugaros. [...] Arkliai klimpo ligi pilvo. (82)
21. Sunkiai žengdamas, jis nuėjo gličiomis dobilienomis. Visa žemė buvo drėgna, lysės – paplukusios nuo vandens. Gilios karvių pėdos buvo skersai ir išilgai nutryptos visoj dirvoj, o anoj vietoj styrojo kuolas su grandine. Už dobilienos žemė buvo nuokalni, ir lomoje būta pievų. Jos dabar telkšojo kaip didelė bala. Vietomis ant žolės paviršiaus plūkėjo žolės kuokšteliai, o aplinkui jau gulė sutemos ir artinosi naktis. (84)
22. Lieptas rasti buvo nesunku. Vanduo upelyje bliurbėjo ir putojo mažais sūkuriais. Juoda šaknis, iš kažkur atnešta, laikėsi įsikibusi į kuolą ir sūpavosi, retkarčiais smarkesnės vilnies pastūmėta į viršų. Lenta įlinko į drumzliną srovę. Toliau takas vedė į šlaitą, ir žemė čia nebuvo tokia klampi ir tiži kaip vieškely ar dobilienose. (85)
23. Pūvančių lapų kvapas ir ūkanų oras lindo į nosį. Jautė jis drėgmę šaltai gulant ant veido ir rankų. Skverbdamasis pro žemas slyvų šakas, kurios lyg apgliaumijusios gličiai slydo pro skruostus ir brūžinosi į skrandą, jisai pateko į gėlių darželį. Aplink šviesius langus rinkosi ūkanos, panašios į dideles ir skystas pūsles. Retkarčiais dūsteldavo vėjas, toksai nusilpęs ir išvargęs. (104)

24. *Jis vijo arklius tuščiu keliu, ir jam rodėsi, kad medžiai krūptelia, kad iš rūkų tiesiasi nei žmogaus, nei žvėries rankos ir genasi paskui jį, o nuo šakų suplazda dideli šikšnosparniai ir sklendžia viršum galvos. Ten švystelia žiburys, suloja šuva [...]. (108)*
25. *Pūstelėjo vėjas ir pro ją nunešė geltonų klevo lapų sūkuri. Jovarų šakose tylėdamos tupėjo kuosos ir barkšojo varnų tušti lizdai. Miestelyje buvo tylu, lyg visi žmonės būtų nežinia kur išsivaikščioję. Tik žydo Zelmono brikas dardėjo per bruką ir dvi ožkos rupšnojo nučiurusius žolės kuokštus, rinkoje iš po akmenų styrinčius. (122)*
26. *Vambrų šeima gyveno Sankritos kaime, susigūžusiam tarp Labanoro girių. Pilkos, medinės trobos, prikiubusios prie Eisaties ežero krantų, mažais langeliukais žiūrėjo į vilnis ir lyg stebėjosi nusigandusios, kodėl jos tokios apkerpėjusios, ruda samana apžėlusios ir prie tos gelsvos smilties prikiužusios. (131)*
27. *Už lango, kildamas prie mėnulio, slinko juodas, sunkus debesys. Visą jį perplėšė plonas šakotas žaibas. Jam išnykus, visa vakarinė padangė dar plėščiojo gaisrais, lyg kas ten, anapus tų girių ir ežerų, būtų sėdėjęs ir iš žarijų pelenuose pūtęs naują gaisrą. (159)*
28. *Lauke siautė audra. Žaibas švietė po žaibo, perkūnas griaudėjo po visus dangaus kraštus ir nykiai dundėjo po tamsiais kupolo skliautais. Pro psalmių žodžius girdėjai, kaip lietus čiurkšlėmis pila į stogą ir latakais liejasi ant žemės. Vėjas lenkė ir blaškė medžius, ir liepos vaitojo, lyg būtų gyvos. (194)*
29. *Už Vištyčio ežero Justinas rogių nuslidintu keliu kilo į kalvą, už kurios klonyje buvo Stoškų sodyba. Dešinėje, prie giraitės, žaidė varnos. Jis suskaitė: aštuonios tupėjo atokiau ant sniego, o keturios – arčiau, tarp jų buvo gal sieksnis tuščios vietos, ir tos keturios straksėjo, skėsčiojo sparnais ir kvarksėjo, o anos linkčiodamos joms atsakinėjo savo balsais. Kalvos viršūnėj jis apsidairė. Prie pušies stovėjo nauja pašiūrė padargams, kad nereikėtų jų nešioti iš slėnio per darbymetį. (221)*
30. *Paskui jis metė žvilgsnį į pirkį apačioje ir net krūptelėjo: raudoni kaip per gaisrą žioravo jos langai. „Tai nuo vakarinės saulės“, - suramino jis save. Dūmai iš kamino vertėsi balsvi ir greitai kilo tiesiu stulpu, kurį viršuje ištaršydavo atbėgęs vėjas. O maloniausias paveikslas žemai buvo ežeriukas, kur jis su Vieverse suvedė tinklus. (221) Taip grumdamasis su savimi, jis pasiekė eglynėlį, kurio ir vardas buvo toks pat: Eglija. Nedidelis jis buvo, bet tirštas, su aukštais medžiais, kurie keleivį gynė nuo vėjo ir speigo. (225)*
31. *Giria buvo tuščia ir nyki. Dingo iš čia vasaros klegėjimas, jauni šauksmai ir eiklūs žingsniai. Pūtė šalti vėjai. Jų siūbuojamos, gūdžiai ir vienodai ošė medžių viršūnės, - kažkokią ilgesio ir nerimo pilną giesmę, ateinančią iš anapus Nemuno, iš kitų laukų ir šilų. (227)*
32. *Pasukau į Nemuno pusę. Tenai, prie pat vingio, gali matyti Pažaislio bažnyčią – kaip ji kyla iš žaliuojančių girių, iškilniai pasirėmusi ant medžių viršūnių. Upė tekėjo didelė ir ori, drumsdžiama rudeninių vėjų. Nuo pat tilto ji buvo pilna sielių. Rudi ir apsiliaupę, jie plūduriavo srovėje, privaryti prie kairiojo kranto. (228)*
33. *Už klėties auga vyšnių ir obelių sodas, o už jo, prie pat medinės tvoros, baltuoja trys beržai. Pievomis vinguriuoja upelio vaga, dabar sausa. O pavasariais, kai tirpsta sniegai, lankos liūliuoja lyg ežerai. (234)*
34. *Už eglių, kurios žiemą gynė geležinkelį nuo pusnies, driekėsi pievos. Nugrimzdę ligi pilvų ūkanoj, jose ganėsi nakčiai išleisti arkliai. Toliau riogsojo Anupro Gruzdo sodyba, per*

mūšius sugriauta. (245) Už ūkio iš rūkų pūpsojo juodos galvos – ką tik iškastų durpių kupetos. (246) Už durpyno, prie beržynėlio, bolavo našlės Marijos Uoksienės trobos su aukštu, išsikerojusiu qžuolu prie gryčios. (246)

Aplinkos (vidaus) aprašymai:

1. *Žemo, aprūkusio kambario kampe prie grandinės gulėjo prijaukinta lapė. Už stalo, apgulto debesies musių, rymojo pusamžis vienuolis su knygomis rankose. (7)*
2. *Pirkia buvo dailiai iššluota, vandeniū palaistyta, o langai praviri, kad nebūtų trošku. (36)*
3. *Aukštai, iš abiejų altoriaus pusių, rymojo dvylika apaštalių, gerų, linksmų, saulėj pasinėrusių. Apačioj bažnyčia buvo pilna vyrų, moterų ir vaikų. (41)*
4. *Buvo tai klaikūs namai, be šviesos, be oro. Drėgnais mūrais rėpliojo šlykštūs vabalai. Ant grindų šliaužiojo išblyškusios, be saulės augusios varlės, o aplink kojas vinguriavo slidūs žalčiai. (41)*
5. *Sutemos rinkosi į trobą, tokios skystos ir šėmos žvaigždėtų vakarų sutemos. Ant lovos, prie lango, driekėsi geltonas mėnesienos keturkampis. (59)*

Gyvūnų aprašymai:

1. *Paskutinius žodžius šeimininkas skyrė ne muštiniui, tik gaidžiui, kuris, apleipęs, prasižiojęs, tupėjo pastogėj ir turbūt prieš oro atmainą buvo pragydęs savo pražūčiai. (10)*
2. *Lokiai patys atvėžliodavo į sodžius, išvartydavo avilius ir grįždavo į savo laužus meduotais snukiais ir linksmi lyg kokie girtuokliai. (67)*